

Driemaandelijks tijdschrift
Twaalfde jaargang nummer 1
maart 1989

Orgelkunst

ORGELKUNST

XIIde jaargang, nummer 1 — maart 1989

Driemaandelijks tijdschrift uitgegeven door de
v.z.w. Vlaamse Vereniging ter Bevordering van de Orgelkunst.

Hoofdredakteur

Kamiel D'Hooghe

Redaktieraad

Luk Bastiaens, Antoon Fauconnier, Bernard Huys, Dr. Ewald Kooiman (Ned.), Ghislain Potvlieghe, Patrick Roose, Dr. Harald Vogel (B.R.D.).

Medewerkers

Jef Braeckmans, Daniel Liévois, Jos Meersmans, Paul Raspé, Edmond Saveniers, Raymond Schroyens, Francis Van Bree, Koos van de Linde, Jan Van Landegem, Gabriël Willems.

Secretariaat

Agnès Dumon, Beiaardlaan 1, B-1850 Grimbergen

Abonnement

België : 400 F.
Nederland : 28,— Gld.
Andere landen : 500 BF.
Steunabonnement : 1.000 fr.

— Postrekening nr. 000-1587551-49
van V.V.B. Orgelkunst, Grimbergen

— Voor Nederland :
postgiro 105.81.80 van de Spaarbank Limburg, Maastricht
voor rekening nr. 85.89.45.010 van Orgelkunst Grimbergen

Voor de inhoud van de ondertekende artikels zijn alleen de auteurs verantwoordelijk.

Nadruk van artikelen uit dit nummer zonder toelating van de redaktie is verboden.

Inhoud

		blz.
Editoriaal	<i>K. D'Hooghe</i>	3
Verjaardagen	<i>K. D'Hooghe</i>	4
Geschiedenis van de orgels in de Collegiale O. L. Vrouwekerk te Sint-Truiden	<i>M. Lemmens</i> & <i>T. Waegeman</i>	5
Orgelmaker Chr. Penceler en het gerestaureerde orgel te Balen	<i>P. Roose</i>	16
Peeters gespeeld	<i>R. Schroyens</i>	23
In memoriam Leopold Sluys	<i>K. D'Hooghe</i>	28
Bouwstenen		29
Documentatiecentrum voor Orgel te Veurne		36
Ter Bespreking		42
Mededelingen		44
Agenda		47
Orgeltijdschriften		48

Editoriaal

Bij het verschijnen van het eerste nummer van «Orgelkunst» 1989, dank ik alle geabonneerden, namens de redactieraad, zeer oprecht voor het gestelde vertrouwen en de aanmoedigingen.

Intussen is de twaalfde jaargang boven de doopvont gehouden. Ik durf rekenen op uw steun en zou de onmiddellijke inschrijving door het storten van het abonnementsgeld tenzeerste waarderen. Dit spaart moeite en kosten, waarvoor mijn oprechte dank. Heel wat geïnteresseerden hebben inmiddels de bundel «Van Peteghem-disposities» ontvangen.

Op de verzendingskosten na, werd zij als attentie aangeboden aan onze trouwe abonnees. Er zijn nog exemplaren ter beschikking. Zij kunnen nu bekomen worden aan de prijs van 250 BF.

Enkele nieuwe initiatieven werden genomen.

Een inhoudsopgave beoogt het zo praktisch mogelijk raadplegen van de eerste tien jaargangen.

Deze bundel zal meer bepaald bevatten :

- errata en addenda
- een register van belangrijke artikels per auteur
- een register op illustraties
- een register op persoonsnamen
- een register op zaken
- een register van besprekingen.

Deze index is verkrijgbaar aan de prijs van 100 BF (10 Gld., verzendingskosten inbegrepen voor Nederland).

Ondertussen echter achtten wij het aangewezen om vanaf heden een lijst van errata mee te sturen onmiddellijk na het beëindigen van elke jaargang. Als losse bijdrage vindt U dan ook de errata met betrekking tot Orgelkunst XI de jg., nrs. 1, 2, 3 en 4.

De kwaliteit van de afgedrukte foto's is ons sinds jaren een zorg. Teneinde de kwaliteit te verbeteren zonder de prijs te verhogen heeft de redactieraad besloten de foto's te bundelen, teneinde ze op een geschikter papier te kunnen afdrukken.

Daarom vindt U in dit nummer geen foto's, terwijl U in het volgende nummer een prachtige foto zult aantreffen van het

orgel van de O.-L.-Vrouwekerk te St.-Truiden en van het Pencelerorgel van Balen.

Scheningen, steun- en sympathie-abonnementen (1.000 BF) zullen in grote dankbaarheid aangenomen worden, en ervaren worden als waardering voor het werk dat de auteurs en medewerkers van «Orgelkunst» leveren.

Moge Orgelkunst ook dit nieuwe werkjaar in klank en muziek, in woord en informatie inspireren en geïnspireerd worden.

K. D'Hooghe

Verjaardagen...

Van Joseph Gabriel Rheinberger (1839-1901), organist, componist en pedagoog herdenken wij de 150ste verjaardag van zijn geboorte. Het zal de aanleiding zijn tot de studie en de verklanking van zijn zeer omvangrijk orgeloeuvre.

Intussen kennen de twintig orgelsonaten, getuigend van een grote contrapuntische kennis, geïnspireerd op Bach, een vernieuwde belangstelling.

Charles Arnould Tournemire (1870-1939) stierf 50 jaar geleden. In tegenstelling tot het hedendaags gespecialiseerde organistenmilieu, met zijn sub-specialisaties, was hij in de eerste plaats een groot en veelzijdig musicus als pianist, organist, componist, improvisator en kamermuziekkenner.

Zijn muziek heeft een visionair perspectief en een verfijnde persoonlijk gekleurde rijkdom die niet altijd gemakkelijk toegankelijk is.

Zal het Tournemire-jaar nieuwe impulsen geven om de componist en zijn oeuvre beter te leren kennen en waarderen?

Ook Vlaanderen en Wallonië zijn schatplichtig aan deze liturgisch bezield vernieuwer die aansloot bij de grote traditie van Frescobaldi en de Franse klassieke meesters.

K. D.

Geschiedenis van de orgels in de collegiale O.-L.-Vrouwekerk te Sint-Truiden

Michel LEMMENS en Tony WAEGEMAN

VOORWOORD

Deze artikelenreeks is een samenvatting van het historisch gedeelte uit het restauratie-ontwerp dat voor dit orgel door het collectief Forum uit Hasselt werd opgesteld. We konden hierbij gebruik maken van archiefstudies die reeds eerder waren verricht door wijlen E. Humblet, E. H. Van Ettinger, Z. E. H. Deken Rutten en wijlen stadsarchivaris G. Heynen. Deze bronnen werden door ons aangevuld met de gegevens die het historisch onderzoek van het instrument zelf opleverden en met de resultaten van verdere archiefstudie.

Lijst der gebruikte afkortingen

K.A.H. : Kerkarchief hoofdkerk Sint-Truiden

R.A. : Rijksarchief

S.A. : Stadsarchief

INLEIDING

De hoofdkerk O. L. V.-ten-Hemel-Opneming te Sint-Truiden, gelegen op de grote markt, speelde een zeer belangrijke rol in het culturele leven van deze stad. Zo bv. beschikte deze kerk vanaf 1451 tot 1797 over een cantorie of muziekkapel, bestaande uit degelijk geschoolde knapenstemmen en enige mannenstemmen, onder leiding van een kapelmeester-componist. Overigens bevinden zich in het archief van de dekenij nog enkele renaissance-muziekhandschriften (1).

Alhoewel de stijl van de O. L. Vrouwekerk (met uitzondering van de toren) kan getypeerd worden als «hooggotisch» geschiedde de bouw ervan toch in verschillende fasen : het koor stamt uit de 14de eeuw, de drie beuken van het schip zijn 15de-eeuws en de zijkapel van O. L. V. dateert uit 1542. Nadat reeds in 1668 de vroegere gotische toren was ingestort, werd de kerk in de periode 1847-1852 voorzien

Een afbeelding van het huidige orgel van de O. L. Vrouwekerk te Sint-Truiden wordt in volgende bijdrage afgedrukt.

van een neo-gotische toren naar de plannen van architect Roelandt uit Brussel.

Bij die gelegenheid werd de lengte van het schip met één travee ingekort, zodat het huidige gebouw één boogvlak korter is dan oorspronkelijk.

Ook werd in deze periode het interieur van de kerk volgens de wetten van de neo-gotiek heringericht. Zodoende bestaat de aankleding van de binnenruimte in belangrijke mate uit neo-gotische kunstwerken (2), waaronder het smaakvolle doksaal uit 1853.

De onderzijde ervan is gepolychromeerd met de symbolen van de vier evangelisten. Op de leuning herkennen we de beelden van de heiligen die zich toedegen op de muziek : Jubal, David, Cecilia en Thomas van Aquino (3). Wanneer we vanuit de kerk het orgel bezichtigen worden we geïmponeerd door de monumentale orgelkast. De combinatie van het neo-gotische doksaal met de barokke orgelkast mag zeker niet gelukkig genoemd worden, maar is anderzijds ook niet meer weg te denken.

Toen in 1853 het oude doksaal werd afgebroken werd het huidige volgens de neo-gotische normen hoger in de kerk geplaatst. Dit ging evenwel gepaard met een verminking van de orgelkast.

DEEL 1 :

Geschiedenis van het orgel in de O. L. Vrouwekerk te Sint-Truiden van 1589 tot 1821.

1. Bouw van een nieuw orgel anno 1589

Wanneer de O. L. Vrouwekerk te Sint-Truiden voor het eerst een orgel bezat weten we niet. Mogelijk was dit reeds in de 15de eeuw het geval, want zoals we reeds in de inleiding opmerkten beschikte deze kerk sinds 1451 over een muziekkapel. Het eerste bewijs van de aanwezigheid van een orgel dat we in de rekeningen kunnen terugvinden dateert uit 1547. In dat jaar wordt «den bleeser die dorgelen blaest» vermeld (4). Alle verdere gegevens ontbreken.

In 1589-1590 moet er een nieuw orgel in de O. L. V.-kerk gebouwd zijn. In een acte, gedateerd 30 april 1590, verklaart het stadsbestuur immers alle gelden die de pastoor heeft uitgegeven voor de bekostiging van het nieuwe orgel te zullen terugbetalen (5). Het contract voor de vervaardiging van dit instrument werd tot nog toe niet teruggevonden, zodat we in het ongewisse blijven over de identiteit van de orgelmaker en de precieze kenmerken van het instrument.

2. Ombouw en uitbreiding door Carel Dillens uit Mechelen (1717-1727).

Dat zich in 1707 een oud orgel in de kerk bevond moge blijken uit een tekst in het «Maendachboeck», gedateerd 14 februari 1707, waaruit volgend citaat : «Les orgues de l'église de Notre Dame, y placées dans les siècles antérieures». In dit document beklemtonen de burgemeester en de stadsraad dat dit instrument gebouwd werd op kosten van de hele gemeenschap (de stad en de dertien ambachten). Als bewijs daarvoor worden de wapenschilden die zich als snijwerk aan de kast bevonden aangehaald («comme le prouvent des armoiries qui y sont sculptées») (6). Wellicht was dit nog het instrument uit 1589.

— Overigens had de stad niet alleen de aankoop van dit orgel vergoed, maar bovendien bekostigde ze gedurende het hele Ancien Régime alle herstellingen aan het orgel, de lonen van de organisten en orgelblazers en zelfs de wedden van de zangers en instrumentalisten (7). Tevens was de instemming van de stad vereist bij de benoeming van een organist.

— In het begin van de 18de eeuw moet het orgel in een vervallen staat verkeerd hebben, want in 1717 werden twee orgelbouwers verzocht een bestek op te stellen voor grootscheepse herstellingen : Jan Wauters uit Leuven en Carel Dillens uit Mechelen. Deze bestekken zijn bijzonder interessant, niet alleen omdat ze ons de plannen van beide orgelmakers tonen, maar ook daar we er heel wat eigenschappen van het oude instrument kunnen uit afleiden.

Laten we eerst de plannen van JAN WAUTERS bestuderen (8). Uit diens uiteenzetting leren we dat het oude orgel bestond uit een hoofdwerk en een positief. De Leuenaar zou voor het hoofdwerk een nieuwe windlade maken en enkele nieuwe registers. Hij vermeldt in zijn bestek niet alleen de nieuwe dispositie, maar ook de oude dispositie van het hoofdwerk uit 1589.

Bestaande toestand	Nieuwe toestand volgens plan
1. prestant [8']	1. prestant [8']
2. bourdon [16']	2. bourdon [16']
3. holpijp [8']	3. holpijp [8']
	4. cornet [?] (nieuw)
4. octaëff [4']	5. octaëff [4']
5. fluijt [4']	6. fluijt [4']
6. quintfluijt [2 2/3]	7. quinfluijt [2 2/3] B & D
	8. super octaëff [2'] (nieuw)
	9. tierce [1 3/5] (nieuw)
7. sexquialter [II]	10. sexquialter [II] B & D
8. mixtuur [?]	11. mixtuur [?]
9. cimbal [?]	12. cimbal [?]
10. gemshoren [2']	13. gemshoren [2']
11. trompet [8']	14. trompet [8'] B & D (9)

— Hoe zien Dillens plannen er nu uit ? Wat het hoofdwerk betreft : hiervoor zou een nieuwe windlade vervaardigd worden met 48 cancellen. Evenals Wauters vermeldt ook Dillens de dispositie van het

bestaande hoofdwerk. Merkwaardig hierbij is dat de opgaven van Wauters en Dillens op twee punten verschillen; Dillens vermeldt een tierce die niet voorkomt bij Wauters en de sexquialter die Wauters vermeldt kunnen we niet terugvinden bij Dillens.

Dillens nieuwe hoofdwerk - samenstelling was de volgende :

prestant [8']	gemshoren [2']
bourdon [16']	tierce [1 3/5]
holpijp [8']	cornet [III] (van c1 tot c3, nieuw)
octave [4']	mixture [?]
flûte [4']	cymbal [?]
nazart [2 2/3]	trompet [8']
super octave [2'] (nieuw)	voix humaine [8'] (nieuw)

— Evenals Wauters verzwijgt Dillens ons de samenstelling van het bestaande *positief* en zegt hij enkel dat hij dit werk met een kromhoorn zal uitbreiden. Aanvankelijk was voorzien dat de oude windlade zou behouden blijven, doch in 1726 besliste Dillens ze door een nieuwe te vervangen en tevens een aantal gehavende oude pijpen te vernieuwen.

Terwijl Wauters het bouwen van een *echo-werk* als een mogelijkheid poneert, is dit bij Dillens een zekerheid. Alle veredere details over dit werk ontbreken in Dillens' bestek. Wel zegt Dillens «dat den orgelmaeker... in die groote orgel sal stellen eenen goeden echo», en vermits er sprake is van «groote» en «cleyn orgel» mogen we aannemen dat er een grote kast en een rugwerk aanwezig was.

Uit dit bestek kunnen we afleiden welke de *tessituur* was van het *hoofdwerk*. Dillens breidde de omvang uit tot 48 tonen (C-D - c3) door aan elk oud register vier pijpen toe te voegen. Zodoende waren er oorspronkelijk 44 toetsen en was het groot octaaf hoogst waarschijnlijk verkort. De omvang van het *positief* roept echter vragen op. Het is eigenaardig dat Dillens op dit werk een nieuwe kromhoorn van 48 pijpen wou plaatsen, terwijl hij in zijn voorstel uit 1717 geen vernieuwing van de windlade voorzag, slechts twee nieuwe klavieren wou plaatsen en nergens spreekt over de toevoeging van enkele pijpen aan het positief. Bovendien wilde ook Wauters enkel één windlade met 48 cancellen plaatsen voor het hoofdwerk en eventueel een kleinere lade voor de uitbreiding met een *echo-werk*. Mogen we dan veronderstellen dat de *tessituur* van het positief reeds eerder was uitgebreid of dat het rugwerk een latere toevoeging was aan het oorspronkelijke instrument? Op basis van de bestekken van Jan Wauters en Carel Dillens willen we een *reconstructie* maken van het *oude orgel* dat zich in het begin van de 18de eeuw te Sint-Truiden bevond, nog vóór Dillens er verbouwingen aan uitvoerde.

1. Maker : onbekend
2. Bouwjaar : waarschijnlijk 1589-1590
3. Orgelkast : snijwerk met wapenschilden van de stad en de dertien ambachten

4. Dispositie :

Hoofdwerk :

prestant 8'	quintfluit 2 2/3
bourdon 16'	sexquialter (Wauters) of tierce (Dillens)
holpijp 8'	mixtuur [?]

octaaf 4'	cimbal [?]
fluit 4'	gemshoorn 2'
	trompet 8'

Rugpositief :

Samenstelling onbekend

5. Speeltafel :

- manuaalomvang hoofdwerk : 44 toetsen
- omvang positief : 48 toetsen ?
- pedaal : ?

3. De periode 1727-1821

— Toen Martinus Van Miert in 1732, werd aangesteld tot organist van de O.L. Vrouwekerk te Sint-Truiden kon hij beschikken over een orgel dat sinds 1726 (einde van Dillens'werken) in een optimale staat moet verkeerd hebben. De benoeming van deze musicus deed heel wat stof opwaaien want het stadsbestuur kon niet geloven dat een knaap van 14 jaar zo'n belangrijk ambt naar behoren kon uitoefenen. Het «Maendachboeck» (SINT-TRUIDEN, S.A.) onthult ons het conflict dat hierover rees tussen enerzijds de burgemeester en de raad en anderzijds de dekens en het kapittel. Vanaf 15 februari 1731 weigerde de stad nog langer in te staan voor de betaling van eventuele herstellingswerken aan het orgel en verlaagde ze het loon van de organist (10). Hoe dit conflict uiteindelijk werd opgelost is ons niet bekend. In ieder geval bleek uit het verder verloop van Van Miert's loopbaan dat hij een waardig organist was, wiens capaciteiten niet te onderschatten waren. Van Miert, die later priester zou worden ontpopte zich immers als een zeer begaafd organist en componist. Hij wordt door E. Grégoir beschreven als «un des bons organistes de son temps» (11).

— Vanaf 1735 werd het orgel jaarlijks tweemaal nagezien door André Grégoire uit Herve (12). André Grégoire was tot op heden een nobele onbekende. Bij archiefstudie ontdekten wij onlangs nog andere activiteiten van deze figuur. Hij bouwde nl. nieuwe orgels te Millen-Riemst (1745 - nog bewaard) en te Tongeren (Colletenklooster).

— Ruim twintig jaar na Dillens activiteiten drongen zich opnieuw herstellingswerken op aan het orgel van de O.L. Vrouwekerk. Op 8 oktober 1748 sloot de stad een overeenkomst met ROLAND

MEUNIER (*1714, † na 1784), orgelbouwer te Luik, voor herstellingen aan het instrument. Te oordelen naar de kostprijs, nl. 32 pattacons, betreft het hier redelijk belangrijke werken. Waaruit deze herstellingen echter bestonden weten we niet (13). Klaarblijkelijk was men te Sint-Truiden zeer tevreden over de eindresultaten, want op 18 juli 1754 werd de Luikenaar opgedragen het orgel van de O. L. Vrouwekerk jaarlijks na te zien voor de som van telkens 15 florijnen. Hoe lang Roland Meunier het instrument bleef onderhouden is onbekend (14). — Op 4 augustus 1769 werd in de raadkamer van het Sint-Truidense stadhuis een contract gesloten tussen het stadsbestuur en de Luikse orgelmaker HEINRICH MOSELER voor de herstelling van het orgel van de hoofdkerk (15). Onder de aanwezigen bevond zich ook organist Van Miert. In de overeenkomst werd bepaald dat Möseler alle pijpen zou nakijken en zo nodig herstellen of vernieuwen. Zowel de frontpijpen van het negatief als van het hoofdwerk zou hij overtinnen. Verder werd voorzien dat alle defecten aan de windvoorzieningen en de windladen moesten teniet gedaan worden. De belangrijkste ingreep van Möseler was de plaatsing van een nieuwe trompet 8'. Al deze werken dienden binnen de zes maanden uitgevoerd te worden. Na de voltooiing zouden deskundigen de herstellingen en vernieuwingen op hun degelijkheid beoordelen - Möseler zou het orgel dan nog één jaar onderhouden. De totale kostprijs van deze onderneming bedroeg 600 gulden, te betalen in zeven termijnen (16). — Vijftien jaar na de werken van Möseler was het orgel aan een grote onderhoudsbeurt toe. Daarom werd Lambert Van den Hove, organist van de O. L. Vrouwekerk, op 26 juli 1784 belast op zoek te gaan naar een bekwaame orgelbouwer (17). Van den Hove gaf de voorkeur aan Wolffgang Dussi, gevestigd te Brussel, met wie op 15 september 1784 een contract werd gesloten op het Sint-Truidense stadhuis. Dussi werkte ongeveer een week aan het instrument; hij herstelde de blaasbalgen en reviseerde alle pijpen. Op 23 september ontving hij de overeengekomen som van 120 Brabants-Luikse florijnen (18). Waarschijnlijk heeft het orgel het na deze laatste werken volgehouden tot in 1821.

In dat jaar kocht de kerkfabriek van de hoofdkerk te Sint-Truiden een orgelkast uit de Waalse jezuïetenkerk van Luik en werd het pijpwerk en andere onderdelen van het oude orgel te Sint-Truiden in deze «nieuwe» kast geplaatst.

(1) Zie over de cantorie : J. RUTTEN, *De cantorie of sangherije bij het kapittel van Onze-Lieve-Vrouw te Sint-Truiden (1451-1797)*, in *Historische bijdragen opgedragen aan pater Archangelus Houbaert o.f.m.* uitg. door de geschiedk. kring van Sint-Truiden, 1981, p. 175-203.

(2) A. THIJS, *O. L. V. Kerk van Sint-Truiden, (Vlaamse toeristische bibliotheek, dl. 71)*, (Gent), 1967, p. 9-16.

(3) A. THIJS, *Op cit.*, p. 11.

(4) J. RUTTEN, *art. cit.*, p. 202.

(5) A. THIJS, *De kunstschaten van de collegiale O. L. Vrouwekerk, (Doorheen het aloude St.-Truiden, dl. 16)*, Sint-Truiden, s.a. p. 12.

(6) Zie BIJLAGEN I.

(7) A. THIJS, *op cit.*, p. 12.

(8) Van JAN WAUTERS uit Leuven (†30-12-1729) kennen we verschillende activiteiten in de huidige provincie Brabant. Van hem bleven er twee instrumenten bewaard, nl. in de St.-Medarduskerk te

Geldenaken (1719) en in de hoofdkerk van Nederokkerzeel (1729-1731, voltooid door zijn leerling Colsoel). Het orgel dat hij in 1719 aan de O. L. Vrouwekapel te Geldenaken leverde ging verloren.

Zie J.-P. FELIX, *Jan Wauters. Enkele gegevens over deze onbekende «orgelmaker van Loven» (1ste derde 18de eeuw)*, in *De praestant*, 1969, p. 29-34.

(9) Zie BIJLAGEN II.

De reconstructies van de lengte der voeten en het aantal rangen (niet vermeld in het contract) worden aangedud tussen vierkante haken.

(10) Zie BIJLAGEN V.

(11) E. GREGOIR, *Artistes musiciens belges au XVIIIe et au XIXe siècle*, Brussel-Parijs, 1885, p. 445.

Zie ook : A. AUDA, *La musique et les musiciens de l'ancien pays de Liège. Essai bio-bibliographique sur la musique liégeoise depuis ses origines jusqu'à la fin de la principauté (1800)*, (Schaarbeek), (1930), p. 244.

(12) Zie BIJLAGEN VI

(13) Zie BIJLAGEN VII

(14) Zie BIJLAGEN VIII

(15) Heinrich MOSELER († 1777), alias Möseler of Muselair, was een leerling van Jean Baptiste en Jean François Le Picard. Hij behoort tot de Luikse school en leverde o.a. nieuwe orgels te Hoeselt, Soumagne, Tihange en Glons.

Zie over Möseler :

— J. GERITS, *Aantekeningen over de Luikse orgelmaker H. Möseler (18de eeuw)*, in *Limburg*, jg. 53, 1974, p. 65-69.

— R. FORGEUR, *Documents d'archives concernant des orgues et facteurs d'orgues Rhéno-mosans*, in *L'organiste*, jg. 9, 1977, afl. 2, p. 55-90.

(16) Zie BIJLAGEN IX

(17) Zie BIJLAGEN X

(18) Zie BIJLAGEN XI

BIJLAGEN : ARCHIVALIA

I.

Document waarin de burgemeester en de stadsraad beklemtonen dat het orgel werd gebouwd op kosten van de hele gemeenschap (F. STRAVEN, *Inventaire analytique et chronologique des archives de la ville de Saint-Trond*, dl. 5, St.-Truiden, 1892, p. 89-90 — originele tekst : SINT-TRUIDEN, S.A., Maendachboek K, p. 306).

«Les orgues de l'église de Notre Dame, y placées dans les siècles antérieures, ont été construites aux frais du magistrat, de la ville et des treize métiers, comme le prouvent des armoiries qui y sont sculptées. Parsuite de l'exiguité des gages qu'on a pu accorder à l'employ d'organiste, on n'a pu, dans ces derniers temps, trouver un titulaire capable. Les bourgemestres et le conseil décident par conséquent d'accorder à l'organiste un subside annuel de 10 pattacons, à la condition qu'il soit nommé avec leur approbation».

II.

Voorstel door Jan Wauters uit Leuven voor het herstel en ombouw van het orgel (HASSELT, R.A., los stuk - sterk beschadigd). 1717

A.	Het werck gelijk het tegenwoordigh is	Het nieff werck gelijk het verbetert
	1. Prestant	1. Prestant
	2. Bourdon	2. Bourdon
	3. Holpijp	3. Holpijp

(F. STRAVEN, *op cit.*, p. 214 — originele tekst : SINT-TRUIDEN, S.A., Maendachboeck L, p. 357).

C. Dillens, fabricant d'orgues à Malines, déclare être payé de toutes les réparations qu'il a faites jusqu'à ce jour aux orgues de Notre Dame.

Il s'oblige à achever, endéans les trois mois, tout ce qui reste à faire aux petites orgues : placement d'un nouveau secret, remplacement des tuyaux défectueux, accordage etc. Le prix convenu est de 110 pattacons, dont 10 payables quand il commencera à travailler, 10 mensuellement pendant la durée des travaux et le reste après approbaton du travail achevé».

V.

In 1731 ontstond er een conflict over de benoeming van Martinus Van Miert

(F. STRAVEN, *Inventaire analytique et chronologique des archives de la ville de Saint-Trond*, dl. 5, 1892, p. 250 — originele tekst zie : SINT-TRUIDEN, S.A., Maendachboeck M, p. 5).

1731, 15 febr.

Sébastien Van Miegem, organiste de Notre Dame étant mort, les doyens et le Chapitre l'avaient remplacé par Martin Van Miert, jeune-homme d'environ quatorze ans, élève de syntaxe, sans expérience du métier d'organiste. Les bourgmestres et le conseil considérant les grands frais qu'ils ont faits tout récemment aux orgues de Notre Dame, s'opposent donc à cette nomination, à moins que les Doyens et le Chapitre ne se déclarent responsables de tous les dégats qui pourront arriver aux orgues en question.

De plus, comme à cause du talent de l'organiste défunt une augmentation de traitement de sept pattacons lui avait été accordée, ils décident que cette augmentation cesse d'être payable à partir de ce jour. Copie de cette décision est signifiée aux Doyens du Chapitre le 20 Février.

VI.

Op 12 mei 1735 sloot de stad een overeenkomst met André Grégoire uit Herve om twee maal per jaar het orgel te stemmen en na te zien.

(F. STRAVEN, *op cit.*, p. 268 - zie verder J.-P. FELIX, *Compléments sur les orgues de Saint-Trond*, in *Communications des archives centrales de l'orgue*, 1979/5, p. 24 — originele tekst : S.A., Maendachboeck M, p. 138).

1735, jeudi 12 mai. La ville engage André Grégoire, fabricant d'orgues demeurant à Herve, pour faire, deux fois par an, la visite des orgues de l'église Notre-Dame, une fois vers la fête de Pâques, une autre fois en septembre. Il devra les entretenir dans l'état où elles se trouvent actuellement moyennant la somme de quatre pattacons par an.

VII.

Overeenkomst tussen het stadsbestuur en orgelbouwer Roland Meunier voor herstelling van het orgel van de hoofdkerk.

(F. STRAVEN, *op cit.*, p. 325 — originele tekst : S.A., Maendachboeck M, p. 639).

1748, 8 oct.

Les Bourgmestres et le Conseil conviennent avec Roland Meunier, fabricant d'orgues à Liège, au sujet des réparations à faire à celle de l'église Notre Dame. Meunier en fait l'entreprise moyennant une somme de 32 pattacons.

VIII.

Op 18 juli 1754 krijgt Roland Meunier de opdracht het orgel jaarlijks te onderhouden.

(F. STRAVEN, *op cit.*, p. 350-351 — originele tekst, S.A., Maendachboeck N, p. 127).

Roland Meunier, fabricant d'orgues, entreprend d'entretenir et de réparer convenablement les orgues de l'église Notre Dame au prix de 15 florins par an.

IX.

Op 4 augustus 1769 werd in de raadkamer van het Sint-Truidense stadhuis een contract gesloten tussen het stadsbestuur en Heinrich Möseler voor de herstelling van het orgel van de hoofdkerk (SINT-TRUIDEN, S.A., bundel 950 : stadswerken, losse stukken).

Conditien.

Op heden desen vierden augusti sjaars 1700 negen en sestigh sijn de heeren Burgmeesteren ende raedt deser stadt St.-Truyden geconvenieert tw sij sijn convenierende mits desen met Sieur Henricus Mueseler woonachtigh tot Luyck wegens het maken van eene nieuwe trompette in deser stadt orgel in onse Lieve Vrouwe kercke, ende het repareren des selve.

In den eerste sal hij moeten maecken eene nieuwe trompette met alles wat daar van dependeert in convenable materie te weten van loot ende tinne.

Ten tweede sal hij gehouden sijn te repareren alle de pijpen soo des grooten als cleyne orgels ende deselve doen spreken en accorderen mitsgaders nieuwe stellen in plaetse dergenen eenigh defect hebben. Ten derde sal hij aendeselve orgels alle fauten ende defecten soo dr blaesbalcken, secreten als andersints moeten remedieren ende alle materialen soo van loot, haut eyser etc. ten sijnen coste besorgen, doen maken ende appliceren, ende alles daeraen volbrengen ende in goede staet stellen binnen den termijn van ses naestcomenden maenden ter visitatie waer van de onkosten sullen ten sijnen laste wesen indien eenige faute aen die orgels oft aen een derselve bevonden wordt.

Ten vierde sal hij gehouden sijn deselve orgels een jaar sonder eenige faute te houden ende daervoor te caveren.

Vijff sal hij gehouden sijn alle de pijpen der beyde orgels van vooren te overtinnen ende generalijck alles daer omtrent te doen ende te repareren wat nodigh ende behoorlijck is.

Ses waer voor hij van dese stadt sal genieten de somme van ses hondert guldens, waer van de voorss heeren hem sullen doen tellen hondert guldens als wanneer hij het werck sal beginnen, ende ieder maendt dat hij binnen dese stadt daer aen sal int werck wesen wier gelijcke sommen van hondert guldens, ende de muerst die orgels gevisiteert ende geaprobeert sijnde, behaudens vijftigh guldens welcke sullen ondergehouden worden tot dat hij sijne voorss. Obligatie een jaer naer die approbatie sal gequeten hebben.

Ten leste indien de nieuwe te maecken trompette niet en soude goetkekeurt oft geaprobeert worden sal deselve wesen tot laste des aennemers, mits daer voor latende eene somme van twee hondert guldens, ende sal daerenboven gehouden sijn de oude trompette te repareren, alles onder obligatie van sijnen persoonen ende goederen met content in volontaire codemnatie ende realisatie ubi opus. Aldus gedaen, gepasseert ende geconvenieert op de Raedtkamer op Dato quo Boven.

C.F. Van Miert jn name H. Mueseler

Quod attestor, j:g: vanden Abeele, secrets in St.Truy...

X.

Op 26 juli 1784 werd de organist van de O. L. Vrouwekerk belast door het stadsbestuur een overeenkomst tot restauratie van het orgel te sluiten met een bekwame orgelbouwer (F. STRAVEN, *op cit.*, p. 499 — originele tekst : SINT-TRUIDEN, S.A., Maendachboeck, P., p. 23).

Le Révérend Arnold Lambert van den Hove, organiste de Notre Dame, est chargé de s'étendre avec un fabricant capable, au sujet de la restauration des orgues de la collégiale susdite.

XI.

Overeenkomst tussen Wolfgang Dussi uit Brussel en het Sint-Truidens stadsbestuur voor reparatie van het orgel - 15 september 1784 (SINT-TRUIDEN, S.A.).

Op heden den vijfthienden september des jaeres duysend seven hondert ende vier en tachtigh sijn de Heeren Borgemeesteren ende de Raedt deser stadt St. Tryuden geconvenieert met Sieur Wolfgang Dussi van Brusselt wegens het repareren der blaesbalken in deser stadsorgel binnen Onze Lieve Vrouwe kerke. In den eersten sal hij gehouden sijn te repareren alle pppen soo groote als kleyne orgels ende deselve te doen spreekken ende accorderen.

Ten tweeden sal hij aen deselve orgels alle fauten ende defecten der blaesbalcken moeten repareren ende remedieren.

Ten derden waer voor hij sal genieten van dese stadt de somme van acht pistolen oft hondert en twintigh guldens Brab.luyckx als wanneer het werck sal voltrokken sijn, door den heer personen rentmeester deser stadt te betalen, onder approbatie van den Eerw. Heer Vandenhove onse organist.

Actum in camera op dato als boven.

Ende was ondertekent Sr. Wolfgang Dussi.

Collectione facta concordantiam attestor.

J. G. Vandenabeele Secret

per Cops in fidei subst.

ontfanghe den inhoud dese

Wolfgangus Dussi

Betaelt den 23 september 1784

(wordt voortgezet)

Orgelmaker Christiaan Penceler en het gerestaureerde orgel te Balen

Patrick ROOSE

Hiernavolgende biografische synthese-nota alsook de aansluitende werkklijst zijn gebaseerd op eerder verschenen teksten, waarvan de volledige bibliografie in bijlage weergegeven wordt.

Christiaan Penceler was, luidens een vermelding in het archief van de Norbertijnerabdij te Tongerlo, afkomstig uit Duitsland. Uit de vermelding in zijn overlijdensakte dat hij 58 jaar oud was kan men afleiden dat hij na 21 december 1677 of in 1678 moet geboren zijn. Hij is overleden te Meerhout op 21 december 1736. Penceler verschijnt vooreerst in Brabantse Norbertijnerkloosters,

vervolgens meermaals in parochiekerken bediend door kanunniken van deze orde. In aanvang had hij een medewerker wiens naam, Jan Michiel Sneydewint, eveneens op Duitse afkomst kan wijzen. Nogal opvallend is dat Penceler op een aantal plaatsen optreedt na orgelmaker Jan Dekens (die ook al vaak voor Norbertijnen werkte) b.v. :

— Balen (Dekens 1688)

— Arendonk (Dekens 1697)

— Turnhout, St-Pieter (Dekens tot 1702)

— Mechelen, St-Rombout (Dekens, dan P. Munich, dan Penceler).

Aanvankelijk moet Penceler over zeer schaarse financiële reserves beschikt hebben, want

— in enkele gevallen moet de opdrachtgever zelf alle grondstoffen voor het orgel aankopen;

— in Arendonk moet het kerkbestuur voor een schrijnwerker zorgen die de windlade en ander houtwerk zal maken onder leiding van Penceler.

In het begin van de 18de eeuw had Penceler zich in de stad Leuven gevestigd, waar een eerste activiteit van hem te signaleren valt in 1709. Hoewel te Leuven gevestigd, zien we hem vaak aan het werk in de Kempen, maar ook steden als Mechelen en Lier deden beroep op hem.

Penceler genoot alle krediet bij vooraanstaande organisten zoals Petrus Paepen te Leuven en Antoon Colfs te Mechelen, die adviserend optraden. Het aanzien dat Penceler had weten te verwerven wordt overigens ook nog bewezen door het feit dat er enkele keren contact is gelegd tussen hem en zijn beroemdste collega, Jean-Baptiste Forceville.

In 1728 vestigt Penceler zich met zijn gezin in Mechelen, waar hij burgerrecht verkrijgt. In het archief van de St-Jansparochie aldaar is teruggevonden dat één van zijn kinderen overleed op 8 mei 1730. Penceler was merkwaardigerwijs wèl te Meerhout gehuwd (vanwaar zijn vrouw afkomstig was); hij wordt verder in verscheidene teksten aangeduid als «ingesetene van Meirhoudt»: wellicht had hij ook daar een verblijfplaats. Hij overleed overigens in Meerhout en werd er begraven.

In Mechelen volgde Caspar Andriessens hem op : deze was in 1730 voor het eerst gesignaleerd in Pencelers gezelschap.

In de Kempen werd zijn werkterrein overgenomen door Jacobus Verbuecken; in 1722 reeds hadden Penceler en Verbuecken samen een contract ondertekend te Vilvoorde, nadien moet Verbuecken zelfstandig gaan werken zijn. Er is zeer grote verwantschap tussen beider werk waar te nemen; anders geformuleerd kunnen we stellen dat Pencelers bouwstijl op zeer zorgvuldige wijze verdergezet is door zijn Geelse leerling, Jacobus Verbuecken. Misschien had Penceler op het einde van zijn leven te kampen met zware ziekte :

— in 1730 geeft hij notariëel een mandaat aan zijn echtgenote om in zijn plaats honoraria op te halen;

— op 8 juni 1736 laat hij bij notariële akte zijn Mechelse engagementen over aan C. Andriessens, en amper een half jaar nadien werd hij begraven.

Totnogtoe hebben we meer dan dertig plaatsen achterhaald waar Penceler aan het werk is geweest, en er zullen er beslist nog ontdekt worden.

Pencelers Duitse afkomst zorgde voor enkele vernieuwende detailaspecten in de Brabantse orgelfactuur : zo bv. bouwde hij soms een Gemshoorn 8 v (zelfs bij éénklaviers-orgels), hij had aandacht voor het pedaal en stond bekend om zijn krachtige en stabiele blaasbalgen; een andere vindingrijke techniek was het aanspannen van de pijpstukken op de windlade met houten schroeven (i.p.v. met de bij ons gebruikelijke gesmede nagels).

Bekende activiteiten van Chr. Penceler

- 1708 Averbode abdij; onderhoudswerk, 28 gld 16 st + verder onderhoud tot minstens 1726.
- 1708 Tongerlo, abdij; onderhoud, 7 gld voor 1 jaar + verder onderhoud tot 1728.
- 1708 Hoogstraten, Norbertinessenklooster «Besloten Hof»; onderhoud van orgel en clavecimbel; tot 1719.
- 1709 Arendonk; renovatie (orgel J. Dekens) en uitbreiding met een Positief; 260 gld.
- 1709-13 Leuven, St-Quintinus; renovatie of nieuw orgel.
- 1711-12 Weelde; nieuw orgel; 1400 gld.
- 1711 Herenthout; nieuw orgel; 1050 gld; 1716 bijwerken + contract voor jaarlijks onderhoud.
- 1711 Turnhout St-Pieter; div. herstellingen (in 1712 betaald : 49 gld. + 50gld., later nog 200 gld. en 10 gld. 10 st. + aparte materiaalkosten) + onderhoudscontract, minstens tot 1727 jaarlijkse gage betaald.
- 1711 Hasselt, St-Quintinus; uitbreiding (nieuwe lade + 2 nieuwe reg.) + verder onderhoud tot 1718.
Nota : vanuit Hasselt ook schrijft Penceler in 1714 de brief i.v.m. het Forceville-orgel te Brussel (zie verder).

- 1712-17 Brussel, St-Niklaas; herstellingen.
- 1714 Leuven, St-Gertrudis; nieuw orgel; 2200 gld.
- 1714 Advies aan het kerkbestuur Brussel, St-Goedele i.v.m. het Forceville-orgel dat daar in opbouw was.
- 1714-22 Vilvoorde; nieuw orgel of grote renovatie (in 1722 ondertekent Penceler een overeenkomst samen met J. Verbuecken).
- 1715 Geel, St-Amandus; nieuw orgel; 3300 gld.
- 1715 Geel, St-Dympna; nieuw orgel; 1800 gld. + overeenkomst voor bijwerken juli 1718.
- 1716 Perk; nieuw orgel / werk dat met enig voorbehoud aan Penceler kan toegeschreven worden.
- 1717 Halle, St-Martinus; renovatie.
- 1719 Mechelen, St-Rombout; herstellingen; 10 gld. 14 st.
- 1720 Hoboken; nieuw orgel (met verwerking van pijpwerk uit oud orgel van Geel, St-Amandus); 1163 gld.
- 1720 Dessel; plaatsen van een orgel (occasie ?); 550 gld.
- 1721 Lier, St-Gummarus; renovatie + verder onderhoud tot 1736.
- 1723 Balen; nieuw orgel.
- 1725 Mechelen. O. L. Vr. van Hanswijk; herstellingen; 126 gld.
- 1725 Pulle : nieuw orgel van Penceler of van J. Verbuecken (of van beide).
- 1726 Vorst (in de Kempen); herstellingen; 36 gld. 15 st.
- 1727 Tessenderlo; bijvoegen van een Vox Humana (dit orgel was waarschijnlijk door Penceler gebouwd of gereviseerd) + contract voor verder onderhoud.
- 1727 Hoogstraten, St-Catharina; herstelling; 132 gld. 6 st. + verder onderhoud.
- 1727 Mechelen, St-Rombout
— rapport over de toestand van het orgel, 23 juni 1727;
— eerste overeenkomst tot herstellingen, 7 juli 1727;
— 13 dec. 1728, Penceler meldt dat er onvoorziene meerwerken zijn;
— 7 maart 1729, uitgebreider contract i.v.m. dezelfde werken, 700 gld.;
— werken opgeleverd 15 dec. 1731.
- 1728 Mechelen, O. L. Vr. over de Dijle; herstellingen; 200 gld.
- 1728 Mechelen, St-Petrus & Paulus; onderhoudscontract.
- 1730-32 Diest, Begijnhof; nieuw orgel; 2625 gld.
? Mechelen, Zrs. Annunciaden; nieuw orgel.

ORGELKASTEN

Het loont de moeite even te vermelden met welke meubelmakers Penceler heeft samengewerkt; men treft hier heel wat bekende namen aan.

Arendonk, 1709, Charles Corbee (of Courbée)

Turnhout, 1711 e.v., id.

Herenthout, 1711, nieuwe kast, Petrus Malderus

Geel, St-Dympna, 1715, nieuwe kast, Peter Convent uit Kontich

Hoboken, 1720, id.

Dessel, 1720, nieuwe kast, Francis van Roy uit Meerhout (!)

Vorst, 1726, kleine werken, Wilm van Roey (verwant met vorige ?)

Mechelen, Annunciaden, datum onbekend, nieuwe kast, Th. Verhagen uit Mechelen.

In een proces (te Namen, in 1752, door de meubelmakersgilde, tegen Cl. B. Goynaut) wordt vermeld dat de Mechelse meubelmaker «Ferragen» een orgelkast maakte voor de Annunciaden te Mechelen, waarin Penceler een orgel plaatste.

Pencelers leerling J. Verbuecken heeft eveneens samengewerkt met enkele van de vermelde meubelmakers :

1739, Boechout, kast van Hieronymus Convent (zoon van Peter);

1742, Kessel, kast van Th. Verhagen.

Het orgel te Balen*

Balen, in de provincie Antwerpen, is een uitgestrekt dorp aan de Grote Nete en het Kempisch Kanaal. In het centrum de driebeukige Sint-Andreaskerk, in Brabantse hooggotiek, met koor, transept en zware westertoren; in 1526 voltooid. De datum 1717, in de toren, wijst op de restauratie na een brandramp in 1684.

De kerk is beschermd als monument (K.B. 30 V 1936).

Hoewel er - bij ontstentenis van kerkarchief - geen bewijzen voorhanden zijn, kon het orgel zonder twijfel geïdentificeerd worden als een werk van Christiaan Penceler. De bouw dateert van rond 1723 en kadert dus in de hogervermelde kerkrestauratie.

Als bijkomend argument kan misschien nog aangestipt worden dat ook Balen een parochie was waar de abdij van Averbode het patronaatsrecht bezat (cfr. supra).

Het is dr. hist. E. Van Autenboer geweest die in 1972 (zie Bibliografie) voor het eerst een gok waagde op het auteurschap van Chr. Penceler. Pas veel later is het orgel door de inspecteurs van de Rijksdienst voor Monumenten- & Landschapszorg onderzocht, waarbij het hen opviel dat er ook op technisch vlak onloochenbare gelijkenissen waren met ander werk van Penceler of zijn leerling J. Verbuecken.

Hierbij aansluitend werd een restauratie-ontwerp opgesteld door orgeldeskundige-ontwerper Gabriël Loncke uit Overmere, die tot gelijklopende conclusies kwam.

Vermits te Balen alleen het orgelmeubel - dat toch steeds belangrijke indicaties geeft wat betreft windladeligging, klaviatuurplaatsing, registergaten e.d.m. - en een ruime hoeveelheid pijpwerk bewaard waren, heeft de ontwerper eveneens een bijkomende studie moeten maken van de (getransformeerde) Penceler-orgels te Diest-Begijnhof, Leuven St-Geertrui, alsook van het unieke Verbuecken-orgel te Engsbergen.

Een foto wordt afgedrukt in het volgend nummer van Orgelkunst XII jg nr. 2.

Het orgel te Balen verschilt hoofdzakelijk in dit opzicht van de zoëven genoemde orgels, dat er geen Rugpositief is maar een Positief onder het Hoofdwerk, met klaviatuur aan de frontzijde. Analyse van het te Balen resterende historisch materiaal leidde tot de conclusie dat het orgel over drie klavieren beschikt had, Hoofdwerk, Positief en Echo, en dat de tessituur van H.W. en Pos. 48 tonen bedroeg m.a.w. C-D - c''.

Na vergelijking met enkele contracten (met opgesomde dispositie) van Penceler, heeft de ontwerper een dispositie uitgewerkt die hij aanvaardbaar achtte voor de restauratie van het - ernstig getransformeerde - Balense orgel; deze optie werd door alle instanties goedgekeurd :

GROOT ORGEL	POSITIEF	ECHO
Cornet 5 r	Prestant 4	Holpijp 8
Prestant 8	Holpijp 8	Fluyt 4
Bourdon 16	Octaef 2	Quintfluyt 3
Octaef 4	Fluyt 4	Octaef 2
Holpijp 8	Nazaert 3 bas/sup	Terts 1 3/5
Superoctaef 2	Terts 1 3/5 bas/sup	Vox humana 8
Fluyt 4	Superoctaef 1	
Quintfluyt 3 bas/sup	Mixture 4 r	
Terts 1 3/5	Cromhoren 8 bas/sup	
Sifflet 1 sup		
Mixture 4 r		
Cymbal 3 r		
Sexquialter 2 r bas/sup		
Trompet 8 bas/sup	Tremblant	
Vox humana 8	Rossignol	

Schuifkoppel Gr.Org.-Pos.

Gr.Org. & Pos. : C-D - c''

Echo : c' - c'''

Pedaal : C-D - g°, aangehangen aan Gr.Org.

De uitvoering van de restauratiewerken werd aangevat door de (voormalige) orgelbouwersfirma J. Stevens uit Duffel, maar dienden naderhand verdergezet te worden door een andere aannemer. De werken werden in juli 1988 voltooid door de orgelmakerij Gh. Potvlieghe-De Maeyer uit Denderwindeke.

De inwijding van het instrument vond plaats in oktober 1988 met bespelingen door resp. Luc Bastiaens en St. Deriemaeker.

Hierbij aansluitend werd ook een klankopname van ca. 30 min. gerealiseerd die eerlang in de handel zal gebracht worden door René Gailly Internationaal Productions (promotor van deze uitgave : Ministerie Vlaamse Gemeenschap, A.R.O.L., Bestuur Monumenten en Landschappen).

BIBLIOGRAFIE

met betrekking tot Orgelmaker Christiaan PENCELER

Naslagwerken

E. G. J. Grégoir : «Historique de la facture et des facteurs d'orgues», Antwerpen, 1865; blz. 157.

Gh. Potvlieghe : «Penceler», in Nationaal Biografisch Woordenboek, IV, 1970, kol. 660-663.

Gh. Potvlieghe : «Penceler», in Winkler Prins Encyclopedie van Vlaanderen, deel IV, Brussel 1974; blz. 502-503.

Fl. Peeters & M. A. Vente : «De Orgelkunst in de Nederlanden», Antwerpen 1971; blz. 196, 200, 201, 209, 281, 282, 298.

A. Fauconnier & P. Roose : orgelinventaris «Het Historisch Orgel in Vlaanderen», deel II A (arr. Halle-Vilvoorde), Brussel 1975; blz. 156, 284.

Id.

deel II B (arr. Leuven), Brussel 1977; blz. 111 e.v., 342 e.v., 611.

Id.

deel III A (arr. Antwerpen), Brussel 1983; blz. 489.

Algemeen

G. Van Doorslaer : «Notes sur les facteurs d'orgues malinois», in Bulletin du XIIe Congrès de la Fédération Archéologique et Historique de Belgique, II, Mechelen 1911; blz. 616.

Gh. Potvlieghe : «Vreemde orgelmakers in de Zuidelijke Nederlanden gedurende de 17de e. / Aantekeningen rond Chr. Penceler & J.-B. Forceville», in Taxandria, nieuwe reeks, XXXIV, 1962; blz. 109-131.

T. J. Gerits : «Nieuwe gegevens over de aktiviteit van Chr. Penceler in de Kempen», in Taxandria, nieuwe reeks, XXXVII, 1965; blz. 119-120, 128.

T. J. Gerits : «Nieuw licht op orgelbouwer Chr. Penceler», in De Praestant, XVII, 1968; blz. 79-81.

Specifiek

G. Van Doorslaer : «La Fondation du Chant à l'église Notre-Dame au-delà de la Dyle à Malines», Mechelen 1897; blz. 29.

G. Van Doorslaer : «Historische aantekeningen betreffende de Orgels in de St.-Romboutskerk te Mechelen», in Mechlinia, 1924; blz. 23-25.

J. Kreps : «Het Orgel in Tongerlo», Tongerlo 1933; blz. 54.

J. Nauwelaers : «Histoire de Vilvorde» dl. II, Parijs 1950; blz. 79.

M. H. Koyen : «Twee nieuwe orgels van Chr. Penceler te Geel», in Jaarboek van Geel II, 1963; blz. 107-116.

Fr. Verbiest : «Orgels in de Sint-Michielskerk te Weelde», in Taxandria, nieuwe reeks, XXXVII, 1965; (overdruk 6 blz.).

E. Van Autenboer : «Aantekeningen over orgels te Turnhout en omgeving», in Taxandria, nieuwe reeks, XXXIX, 1967; blz. 119-120.

Gh. Potvlieghe : «Prolegomena tot de geschiedenis van het orgel en het muzikaleven in de Sint-Martinuskerk te Halle», in Verhandelingen v. d. Koninklijke Geschied- & Oudheidkundige Kring, nieuwe reeks, nr. 7, Halle, 1967; blz. 100-101.

E. Van Autenboer : «Historische gegevens over het orgel der Sint-Andrieskerk te Balen-Neet», in Taxandria, nieuwe reeks, XLIV-XLVI, 1972-74; blz. 143-150.

J. P. Felix : «Chr. Penceler bouwt een orgel (1709-1713) voor de St-Kwintenskerk te Leuven», in Mededelingen van het Centraal Orgel-archief, Brussel, 1975, afl. 1; blz. 1-7.

J. P. Felix & G. Loncke : «Histoire des orgues de l'église Ste-Gertrude à Louvain», in Jaarboek van de Geschied- en Oudheidkundige Kring voor Leuven, deel XVI, 1976; blz. 165-191.

J. P. Felix : «Archives concernant les orgues de l'église St.-Michel à Weelde», in Mélanges d'Organologie V, uitg. door de auteur, 1986; blz. 175-183.

J.P. Felix : «Archives concernant les orgues d'Arendonk», in Mélanges d'Organologie VI, uitg. door de auteur, 1988; blz. 126-135.

J. P. Felix : «Un orgue Chr. Penceler à l'église St.-Pierre à Herenthout (1710-16)», in Mélanges d'Organologie VI, uitg. door de auteur, 1988; blz. 145-152.

E. T'Seyen : «Het muzikaleven in en rond de St-Gummaruskerk te Lier tijdens de 18de eeuw», in Musica Antiqua, V, nr. 2, 1988; blz. 67-69.

Peeters gespeeld

Lezing door Raymond Schroyens, gehouden te Mechelen op dinsdag 26 juli 1988, voor een workshop in het kader van de Internationale cursus «De Orgelkunst van Flor Peeters».

Deze aflevering is een vervolg op de vorige bijdragen «Peeters speelt Peeters». ()*

Waarde cursisten,

U bent in de eerste plaats hier om de orgelkunst van Flor Peeters te leren kennen. Op zeker openblik was deze man een mythe. Thans is hij een legende, geschiedenis. Voor wie hem nooit gezien of gehoord heeft geldt de hamvraag : hoe speelde hij ? Daarop is een 3-voudig antwoord te geven :

- 1) door hemzelf aan het orgel bezig te horen (wat nu nog slechts kan via band of plaat),
- 2) door het van zijn artistieke erfgenamen te vernemen (zegge uw docenten en referaathouders),
- 3) door zijn composities stylistisch te bestuderen (daarin lees je o.m. hoe hij uitvoerde).

Flor Peeters heeft gedurende zijn leven meer dan 2.000 orgel-recitals gespeeld en vele opnamen gemaakt. Van deze laatste kon echter niet alles in ideale omstandigheden bewaard en overgeleverd worden ; bovendien werden niet àl zijn werken opgenomen. Naarmate Flor Peeters ouder werd vertraagde het ritme van z'n opnamen vrij sterk, wat zijn latere stijlvoordracht meer en meer in het vage laat.

* Orgelkunst jg. XI, p. 26-33 en p. 65-69.

Vorig jaar konden we *alle* muziekillustraties rechtstreeks van hém beluisteren. Dit jaar wordt die oogst reeds beperkter en moeten we al eens een beroep doen op andere uitvoerders. En zo zullen de voorbeelden door Flor Peeters van eigen werk dermate zeldzaam worden dat we zijn uitvoeringskunst alleen nog onrechtstreeks via anderen — verknochten en minder verknochten — zullen kunnen benaderen.

FLOR PEETERS. — Wij, zijn leerlingen en vrienden plachten hem «Meester» Flor Peeters te noemen (zo we hem al niet aanspraken met Professor of Directeur, want op een moment was hij dat allemaal!). — Deze grote Mechelse Kunstenaar heeft in zijn 60-jaar lange kompositorische arbeid drie stijlfazen ontwikkeld: 1) de symfonische Concertatostijl (waarin de postromantische virtuositeit domineerde). 2) de polyfone stijl (waarin overwegend het contrapuntische denken op de voorgrond trad), 3) de «late periode» waarvan we geneigd zijn ze voorlopig de «synthetische» stijl te noemen omdat we er de versmelting van de vorige twee hoofdkenmerken menen in te kunnen navijzen. Maar, deze derde stijl is niet *louter* synthetiserend. De artistieke zowel als de spirituele evolutie van Flor Peeters gingen inmiddels ongeremd verder, zodat er — mét de eventuele synthese — tevens ook *nieuwe* aspecten in die latere stijl dienen geïncorporeerd te worden.

Verdere studie zal uitwijzen wélke naam de meest representatieve zal zijn. Het vergt nu nog steeds een enorm werk om de verbijsterende nalatenschap van Flor Peeters musicologisch te ordenen en alles samen te brengen dat bij elkaar hoort. Vooralsnog kunnen wij onze belangstelling binnen de grenzen van de eerste twee stijlperioden houden, omdat wat ik hierna te presenteren heb nog volledig behoort tot die beide gebieden.

In een latere, derde en laatste bijdrage over het orgelwerk van Flor Peeters hoop ik dan eveneens een bevredigende oplossing te mogen aantreffen voor de nog huidige bestaande problemen.

VLAAMSE RAPSODIE opus 37, Ed. Scott Frères Brussel, 1938, opgedragen aan G.D. Cunningham.

Vorig jaar zat ik hier ook en heb toen gesproken over het eerste derde van Flor Peeters' orgeloeuvre. Mijn lezing droeg als titel PEETERS SPEELT PEETERS, hoofdzakelijk omdat ik kon beschikken over een ruim aantal opnamen van composities door hemzelf uitgevoerd.

Vanwege de minder goede kwaliteit van sommige grammofoonplatenopnamen enerzijds en tijdsgebrek anderzijds, moest ik noodgedwongen enkele werken links laten liggen, zo bvb. VLAAMSE RAPSODIE opus 37. Thans echter is er plaats en zijn we in het bezit van een bruikbare opname van dit werk, door Flor Peeters zélf uitgevoerd op het grote orgel van Sint Rombouts.

VLAAMSE RAPSODIE opus 37 is een virtuoos werk, een «pronkstuk» a.h.w., waarin Flor Peeters zoveel als een zelfportret heeft gegrift en dat hij zelf omschreef als: een uitbeelding van het Vlaamse karakter, met energieke ritmen, een decoratieve vormgeving, kleurrijke registratie, een vurige substantie, een robuust bouwwerk. Deze kompositie getuigt van een vlamme inspiratie, het openingsthema — chromatisch dalend langs een ladder van triolen — bevestigt dit. Eigenlijk is het ook een onrustig werk, vooral vanwege de chromatiek, tenminste toch in z'n hoekdelen. Het middendeel is een idylle die zingt van de mooie Cecilia en van haren herder Floriaan. Liefelijke variaties, afgewisseld met dramatische intersecties, bieden gelegenheid aan de meest polychrome registercombinaties en vermogen de organist te verplaatsen naar een wereld van licht en donker waar hij ternauwernood uit los geraakt. Men kan redetwisten over de geschiktheid / of niet / van de titel Rapsodie. Een rapsodie heet te zijn een improvisatorisch stuk op nationale volksliederen. Het «nationale» element in deze Vlaamse Rapsodie beperkt zich tot één oud volkslied «Ik zag Cecilia komen». Daarop parafraseert en varieert de komponist dan enkele ogenblikken in zeer idyllische sfeer. Het hoofdkenmerk van deze rapsodie is veeleer te zoeken in de 5 elementen, door de komponist eerder omschreven als Vlaamse volkseigenschappen, zijnde het energieke, het decoratieve, het robuuste, enz. En dat de Vlaamse Rapsodie een improvisatorische grootmacht is lijdt geen ogenblik van twijfel!

Ik (en ik niet alleen) heb Flor Peeters in zijn gloriejaren menigmaal horen improviseren op het kathedraalorgel van St.-Rombouts. Niet zelden (met Pasen, Pinksteren, Kerstmis) kwam er dan een monumentale orgelpyramide tot stand, waarin hij zijn fantasie, zijn thematisch spelvernuft, zijn ritmische vindingrijkheid, zijn uitbundige kleurenroes tot uiting bracht; alles gevat in een rudiment van een grotere vormconstructie. De VLAAMSE RAPSODIE is op die manier een brok muziek geworden alsof ze geboren werd uit de bolster van zulke feestimprovisatie, maar dan

nu degelijk en solied in de vorm en de materie gebeeldhouwd.

Alvorens deze Vlaamse Rapsodie te verlaten, wil ik toch nog even speciaal de schijnwerper richten op de ongewone pedaalpassage in het transitiegedeelte; dat is met name nà de zgh. Cecilia-varianties die afwisselen met de fulgurerende tutti-passages enerzijds, en de reëxpositie anderzijds. Ik vestig uw aandacht op twee en een halve bladzijden lang chromatisch pedaalwerk, op zijn beurt onderdeel van een algemene opbouw en een toenemende spanning qua tessituur en registratie.

ELEGIE opus 38, Ed. Lemoine, 1938. Opgedragen ter nagedachtenis van z'n moeder.

Een opvallend véél, maar spijtig genoeg zelden goed gespeeld werk (*goed* volgens de aanwijzingen in de partituur én volgens de Flor Peeters-overlevering!) is de ELEGIE opus 38. Met de Vlaamse Rapsodie en de Modale Suite opus 43 vormt zij zowat de sluitsteen van de periode die we als de symfonische concertatostijl omschrijven. Het kan wellicht opvallend lijken dat er na een zo vurig stuk als de Vlaamse Rapsodie plots een zo totaal anders geïntoneerd werk volgt, van zo'n doelbewuste ingekeertheid en tevens van zo'n relatief korte duur. De ELEGIE werd nl. slechts in enkele uren tijds geconcipieerd en uitgewerkt. Ze bevat de gelatenheid en de spanning in de zoon bij het plotse overlijden van zijn moeder. Vandaar de verbeteren, bijna verkrampde beheersing in dit stuk. Het is een ware Via Crucis, een ingehouden snikken. Men voelt zeer goed de geweldige boog die rijst en daalt van begin tot einde: een huilen dat geen huilen wordt, een revolve die niet volledig tot revolve komt; een ketter zou zeggen: een vloek die niet over de lippen geraakt. En dan de langzame uitademing wanneer het ergste voorbij is. Dat verklaart dus waarom de tempi eigenlijk niet (of niet wezenlijk) veranderen: dé fout bij vele interpreten van dit stuk! Welke andere rol heeft de gesyncopeerde basnoot anders dan van de moderator te zijn die de opdrang der manualen in toom moet houden?

MODALE SUITE opus 43. Ed. H. Lemoine, Parijs. Opgedragen aan verscheidene dames-leerlingen.

We spraken daareven over de concertatostijl als eerste van 3 stijlperiodes in het orgelœuvre van Flor Peeters. Bij die concertatostijl kan overigens nog een onderverdeling, minstens een onderscheid, worden gemaakt tussen het virtuose «concenterende» genre

en een iets meer bescheiden concertmuziekstijl. Deze laatste vertegenwoordigt nl. die muziek die op een concertprogramma «goed» staat zonder daarom de virtuositeit steevast als conditio sine qua non in te schakelen. Ook op dat vlak heeft Flor Peeters menige bijdrage geleverd. Zijn opus 43 met als titel MODALE SUITE, is daar een voorbeeld van. Van de ene kant decoratief op een orgelprogramma, van de andere kant beantwoordend aan een oud patroon als dat van de Sonata da Camera, is deze Modale Suite een exellerende poging geweest om een nieuw geluid te laten horen in een oud concept. Flor Peeters wou met deze suite opus 43 voortbouwen op de eertijds zo geliefde Pièces Caractéristiques, terwijl het meteen ook zijn bedoeling was een eigentijds (1938) «modaal» alternatief te brengen voor genres als bvb. de o zo zoeterige, maar o zo aftands geworden Suite Gothique van Leon Boëllmann.

We merken dat Boëllmann's Introduction-Choral bij Flor Peeters nog wel een Koraal blijft, doch dat ze een stoere myxolydische contour krijgt. Menuet gothique wordt nu een pittig frygisch scherzo. Prière à Notre Dame, hét lievelingsstuk bij uitstek van vele koster-organisten, ruimt baan voor een meditatief aeolische canzona, alhoewel ze bij Flor Peeters gewoon Adagio heet, terwijl Boëllmann's toccata ook bij Peeters toccata blijft heten, doch zich zoveel krachtiger afstoot en een dubbel zo martiaal pedaal-thema voert met myxolydische tongval. Het is inmiddels duidelijk dat Flor Peeters hier zijn voorliefde laat blijken voor de archaïserende toonsfeer der gregoriaanse modi, zoals de renaissance gemeend heeft die te kunnen reconstrueren. Hij bezigt er slechts enkele en doorweeft hun harmonische karakteristieken met kleurdissonanten en milde dwarsstanden. Vaak is het niet zo gemakkelijk om de modaliteit in kleine fracties te onderkennen, ze ligt meestal gespannen over langere frazen. Ook de toccata's zijn — qua motoriek — aan elkaar verwant. En beiden ontspruiten uit Franse orgelstam, nl. het concertato met heraldiek pedaal thema. Doch welk een wereld ligt er tussen. Het is interessant deze beide composities na elkaar te beluisteren om te ervaren welk essentieel verschil er ligt tussen de beide uitgangspunten.

(wordt voorgezet)

In memoriam Leopold Sluys

Leopold Sluys, geboren te Oudenaken bij Halle op 19 januari 1922 is overleden te Halle op 6 december 1988.

Na een voorbereidende opleiding aan de Stedelijke Muziekacademie te Halle, studeerde hij aan het Lemmensinstituut, waar hij in 1942 het laureaatdiploma verwierf.

Naderhand ging hij aan het Conservatorium van Brussel o.m. contrapunt studeren bij Marcel Poot. Aan het Conservatorium te Gent ging hij verder orgelcursus volgen bij Flor Peeters. Hij behaalde diploma's voor orgel, contrapunt en fuga.

In 1955 werd Leopold Sluys eerste Laureaat van de eerste Internationale Bachwedstrijd te Gent. In 1958 behaalde hij aan het Kon. Vlaams Muziekconservatorium van Antwerpen het Hoger Diploma met grote onderscheiding. In 1961 werd hem de zilveren medaille toegekend van de Franse «Société d'Education et d'Encouragement» te Parijs. Op 20 oktober 1964 werd hij als opvolger van Charles Hens benoemd tot orgelleraar aan het Koninklijk Conservatorium te Brussel. Vanaf 1970 opteerde hij voor het «Conservatoire Royal» te Brussel. Op 1 januari 1982 ging hij op rust.

Hij gaf heel wat concerten en componeerde «De Klacht van de Ellende» voor symfonisch orkest, «Allegro voor trompet en orkest», «Improvisatie en Fuga» voor harmonieorkest. Dit laatste werk werd gecreëerd door de Koninklijke Harmonie van Halle onder leiding van Fernand Terby.

Verder schreef hij een «Suite» voor schoolorkest, «Thema en Variaties» voor orgel en een «Jubelmis» voor soli, koor, orkest en orgel.

Leopold Sluys was kapelmeester-organist van de St.-Martinusbasiliek te Halle en directeur van de Stedelijke Muziekacademie aldaar. Tevens was hij bezieler van de Koninklijke Koormatenschap «Roland de Lattre», de Servaiskring en het Mariaspel te Halle.

De «Pater Familias» kon boeiend vertellen over zijn zes kinderen en dertien kleinkinderen. Zijn grootste geluk kende hij binnen de familiekring.

Deze harde werker was een minzaam man die genoot van het orgel, zijn familie, zijn oudleerlingen en van een dampend sigaartje. Hij was een solied, degelijk, plichtsbewust organist die stevig wortelde in de orgelspeltraditie van Flor Peeters.

Tegenover de nieuwere evolutie in de benadering van de orgelkunst stond hij aanvankelijk huiverig, later begrijpend, uiteindelijk aanvaardend.

Tegenover de mogelijke restauratieopties van het Cavallé-Coll-orgel van het Koninklijk Conservatorium te Brussel had hij moeite met het weren van de in 1960 bijgevoegde mixturen, met de terugkeer naar de vroegere toonhoogte, kortom met de terugkeer naar de oorspronkelijke toestand.

Over zijn studieorgel, gemaakt in de vijftiger jaren door Stevens, kon hij met entoesiasme spreken.

De laatste jaren leefde hij meer teruggetrokken.

Wij verliezen een ernstig musicus en zijn dankbaar voor zijn genereuze gaven.

K. D'H.

Bouwstenen

De heer Jef Vandevre uit Sint-Denijs-Westrem verrichtte een onderzoek naar de archivalia i.v.m. het orgel te Ursel. De waardevolle resultaten van zijn arbeid (o.m. een belangrijk Van Peteghem-contract) stelde hij ter beschikking van ons tijdschrift. We zijn hem hiervoor zeer dankbaar.

De redactie

I. Aangaande voormalige orgels

* kerkrekening van 19 maart 1653 over het jaar 1651

Item noch betaelt alsovooren over de heure ende vrecht van een orgelken daermen mede ghespelt heeft opden kermes dach de some van 13 sch. 8 gr.

* kerkrekening van 30 april 1654 over het jaar 1652

Noch betaelt ae(nden) voors(eyden) heer pastoir over tgonne bij hem betaelt voor de vrecht van het orgelke & huere der sel(ve) daermede ghespeelt is opde kermes dach de somme van 13 sch. 6 gr.

* kerkrekening van 22 juni 1655 over het jaar 1653

Item betaelt voor de huere met de vrecht van een hurgelken van(den) Jaere 1655 t'same(n) met t'gonne betaelt ae(nde) sanghers

18 sch. gr.

* kerkrekening van 5 mei 1664 over het jaar 1662

Item noch betaelt byden heere Pastor over de reste van(de) coop some van het orghelken, het stellen, lijmen van de blaesbacken (sic), bringhen, tsaemen met het accorderen van t'sel(ve) ghedaen bij M(eeste)re Jaecq Medaert organist de somme van 6 ponden 19 sch. 3 gr.

* kerkrekening van 14 januari 1699

Item Betaelt aen Jo(ann)e Marie Willems par quitantie vanden xxjen m(aer)te 1698 over leveryn(ghe) van pypen aende orgele In dese keircke de somme van 1 pond 13 sch. 4 gr.

* kerkrekening van 21 februari 1725 over 1723-24

Item compt jn betalynghe de somme van twee schell. en acht groote over versocht gedaen jnt coopen van schaepvellekens tot repareren van de orgele boven t'gonne aen den heer pastor daerover noch is betaelt, dus ij sch. 8 gr.

Item over de leverynghe van eenen alven sack bosch kollen gediend hebbende tot reparatie van(de) voorn(oemde) orgele tot ij sch. xi gr.

Item over leverynghe van haut tot maecken nieuwe blaesbalcken ter somme van iii sch. viij gr.

Gegeven aenden blaeser geduerende het stellen van de orgel, ende leverynghe van copperdraet en spellen I gr. tot ii sch. iiij gr.

Betaelt bij quittantie van den elfsten ougste seventhien hondert drijtwintigh aenden heere pastor de somme van seven ponden vyfthien schellynghen ses grooten soo veele den voorn(oemden) heer pastor voor de kercke hadde verschoten aenden orgel maecker voor 't repareren vandesel(ve) ende anderssints breeder uytwysens syne specificatie, dus desel(ve) vij ponden xv sch. i gr.

II. Aangaande het Van Peteghem-orgel

a) Contract van 14 mei 1749

Project tot het maecken van eene nieuwe orgel binnen de prochiale kercke van Ursel

Eerst drij Blaesbalcken twee voeten en alf breedt ende ontrent 4 voeten lanck, met vier geheele ende twee alve ploijen

item een klauwier van 48 touchen sijnde de geheele van wit been, ende alve van swart hebben haut

item een secreet van Deughdelick spiesschen haut, exempt van alteratie ofte deurspraecke

De volgende registers

1 : prestant 4 voet dienende voor monster

2 : Bourdon luidende 8 voet

3 cornet 5 pijpen a ieder touche

4 : Flûte 4 voet

5 : Doublet 2 voet

6 : Nasar

7 : tierse

8 : sexquialtra Bas

9 : sexquialtra sup :

10 Larigo

11 fourniture 2 pijpen jn ieder tourche

12 Cimbale 2 pijpen jn ieder tourche

13 : trompet bas

14 : trompet sup :

15 : achtergael

16 : tramblant

Ingevolge van het voorenstaende project is Dheer ende meester henricus van hauwegem pastor der prochie van Ursel g'acordeert ten presentie van greffier, en S^r P(iete)r Bruggeman met Sr Pieter van Peteghem meester orgel maecker binnen de stadt van Ghendt op de volgende conditien

Te weten dat hij petegem sikh obligeert het voorseijde werck soo ende gelick het selve hier vooren gexpliceert staet te maecken binnen den tijdt van veerthien a 15 maenden, ende ten naesten jaere tegen de Kerckwijdinge de selve met eenige registers te doen spelen, jndien het den heer pastor geradigh vindt, ende dat het voordier werck aende Kercke te doen alsan daer toe jn staet is

Den voors(eijden) heer pastor van wegen de prochie g'authoriseert sijnde tot het doen maecken de voors(eijd)e orgele obligeert sikh aen(den) voors(eijden) van petegem op het accordt te sullen betaelen een derde jn het begin van het werck dat wesen sal den eersten october 1749, het tweede pajement soo haest de orgel sal spelen, ende het derde en(de) leste pajement, naer dien het werck gecompleteert, & door experte sal goet gekeurt wesen, sullende de becostijnghe vande visitatie en(de) keurijnghe moeten

betaelt worden bij den gonnen het ongelick hebbende dat is te seggen jndien die niet goet gekeurt en wierde bij hem van petegem, & goet gekeurt sijnde bij den heer pastor over de prochie

Sijnde het voorseijde accordt aldus gedaen omme ende voor de somme van acht hondert vijftigh guldens boven de aude orgel met casse en(de) alle het gonne daer aenne voorder dependeert 't gonne aen(de) voors(eijden) Van petegem wordt gecedeert, onder wedersydige obligatie als naer rechte desen xiiij^{en} meije i749, Fr: H: V: Auweghem

pastor van ursel

P Van Peteghem

Pr. bruggeman 1749

ons present

De Grave (griffier)

b) diverse gegevens m.b.t. de bouw van het orgel

Rekening :

Specificatie van(de) generale becostijngje van het maecken de Nieuwe Orgele, ende Doxael jnde Kercke der prochie van Ursel, gemaect ten jaere 1750, en(de) 175i

Aen N: Bosman m(eeste)re chrenwercker tot ghendt voor 't maecken & leveren van(de) orgel casse, met het voorwerck van(den) doxael t' samen ter somme van £ 59. 4. 4

aen N herwege m(eeste)re chrenwercker tot Eecloo voor de visitatie & keuryngje der voors(eyde) casse £ 0: 9: 0

port van twee brieven 0: 1: 4

voor 't vergulden van(de) sterre ofte strael op de casse 0: i2: 0

betaelt voor delen gemployeert tot het solderen van Doxael

benevens de gonne boven de casse van(de) orgel

t' samen met de taire jn t haelen £ 8. 2. 10

jtem voor twee eecken boomen g'employeert tot verstyven van(den) doxael £ 1: 15: 0

jtem aen P^r vrombaut, & carel de Buijsschere Temmermans

voor aerbeijt jn t maecken den voors(eijde)

Doxal & Solder £ 7: 3: 0

jtem over de leveryn(ge) van twee ellen Lijnwaet gemployeert tot het Decken van het secreet v(ande) nieuwe orgel tot conservatie van reden tot £ 0: 2: 6

Voor het ijsjerwerck op den Doxael £ 0: 15: 5

voor nagels £ 1: 1: 4

Voor 't maecken de Nieuwe orgels volgens accordt met Pieter van petegem voor 850 guldens sijnde jn

ponden gr(oote)n tot £ 141: 13: 4

jtem voor het logement, ende dagelicx tractement van(den)

orgel maecker en(de) synen sone jn het maecken d'orgel &

stellen jnde casse, ten huijse va(nden) heer pastor den tydt

van 6i dagen, compt daer vooren ten ad(venan)te van

een(en) guldens s daegs £ 10. 3. 4

231: 3: 5

jtem voor het defroy van(de) heeren visiteerders en(de)

keurders der voors(eijde) orgele

gedaen den i5 feb i75i tot £ 2. 3. 3.

compt tsamen 233: 6: 8

Rekening :

Specificatie van 't gonne Pieter Vrombaut, & carel de Buyschere beide temmerlieden binnen de prochie van ursel verdient hebben met het maecken vanden doxal, solder, & lambersement boven den Doxal

Eerst jn't verstyven van doxal met het saegen van boomen ende het bekleeden van(de) pilasters t'samen gevrocht den tydt van 25 1/2 dagen compt a een(en) gulden daeghs tot £ 4. 8. 0

jtem noch gevrocht jn het maecken den solder ofte lambersement boven den doxael & orgele den tydt van 14 dagen compt

£ 2. 6. 8

jtem voor 't maecken de casse ofte overdecksel van(de) Blaesbalcken twee daegen en alf compt

0: 8. 4

7: 3: 6

De delen vervrocht aen den solder & Lambersement van(den) doxal bij den voors(eyden) vrombaut tot aerdenburgh gecocht & aldaer met het gelt v(anden) heer pastor betaelt bedraecht ter somme van £ 8: 2: i0

De nagels tot alle het voors(eyd)e werck gemployeert, bedragen t samen tot £ 1: 1: 4

D'onderschreven bekennen vande vooren staende somme van seven ponden drij schellyngen grooten voldaan te wesen te weten vier ponden acht schellynghen gr(ooten) ontfangen v(anden) ontfanger Bruggeman, & van(den) heer pastor van ursel tot

twee ponden vyfthien schelly(nghen) gr(ooten) actum den 17 feb 175i

Carel de Buijsscher Pr Vrombaut i75i

Kwijtschrift :

Ick onderschreven bekenne ontfanghen te hebben van den heer pastor van ursel de somme van neghentwintigh ponden dry schellinghen en(de) vier grooten actum den 17^{den} febr^{ri} 175i

P Van Peteghem

Kwijtschrift :

Ontfaen van den heer weirden heer pastor deser p(roc)hie de somme van een pont vyfthien schellynghen gr(ooten) over coop van twee boomen voor den docsael van(de) kercke solvit desen 6 8b^{re} i750

P: V: Schelle

c) diverse gegevens aangaande de verdere geschiedenis van het orgel

* Liber Memorialis 2

Juny 1858

De orgel is gekuist door Mr. Van Peteghem te Gent, in de orgelkas geleid eenen reservoir van den blasbalk : 130 fr.

* Liber Memorialis 2

Juli 1866

— betaald voor het plaatsen der orgel en verandering van klavier aan Mr. Van Petegem te Gent 360 fr.

— voor eene nieuwe blaesbalk binnen de orgelkas 300 fr.

— voor een nieuw klavier 100 fr.

* rekening kerkfabriek 1903

Juni 24

Jan Vergaert kerkorgelmaker Gent voor vernieuwen der façade pypen der orgel en het stemmen derzelve 60 fr.

* rekening kerkfabriek 1907

December 30

Betaeld aan de erfgenamen van wylen den Eerw. Heer Pastoor Joannes Smet...

5° Voor verschoten aan den heer Duprez orgelmaker 30 fr.

December 31

Rekening Duprez orgelmaker voor herstellingen aan de kerkorgel 14 fr.

Item aan denzelfden voor het stemmen der orgel 16 fr.

* rekening kerkfabriek 1908

December 31

Aan M. Duprez Gent vor stemmen der orgel 16 fr.

* rekening kerkfabriek 1909

December 30

M. Duprez Gent voor orgel 16 fr.

* rekening kerkfabriek 1910

November 24

Mr. Duprez, Gent, voor orgel 16 fr.

* rekening kerkfabriek 1911

November 29

Rekening Mr. Duprez 16 fr.

* rekening kerkfabriek 1914

November 24

Betaald aan Joz. De Pres voor herstellingen van den orgel 16 fr.

* rekening kerkfabriek 1917

December 31

Betaald aan Mr. Van de Velde & De Prez 88 fr.

* Liber Memorialis 2

In 1927 is de orgel, die bijna gansch uit gebruik was, ter oorzaak van ouderdom, is gansch vernieuwd, gansch gekuist, twee nieuwe spelen aangebracht en een spel (forniture) uitgenomen door Mr. De Daem - De Vis van Appleterre en de blazer in werking gebracht door een motor.

De kost a) van twerk aan orgel 4.800 fr.

b) moteur 3.000 fr.

c) pedalier 900 fr.

te zamen

geefster van 3.000 fr. Ida verwilst

4.000 fr. rondgehaalt in de parochie

1.700 fr. van de kerkfabriek J. V.

Addendum

Aan deze archivalia kunnen wij nog twee gegevens toevoegen, nl. inscripties die door ons op het pijpwerk werden aangetroffen tijdens een onderzoek van het orgel te Ursel, d.d. 24.2.'82.

— Op de grootste pijp van wat thans een Flageolet 2' is, staat aan de zijkant ingegrift «L. Lovaert Nevele 1844»

(de 5 grootste pijpen zijn toe te schrijven aan L. Lovaert).

— Op diezelfde pijp staat aan de voorkant ingegrift :

«De orgel verplaets en gerestoreerd / in de maend juli 1866 / door Jean Vergaert / orgelmaker te Gent» P. R.

Documentatiecentrum voor het Orgel te Veurne

K. D'HOOGHE

Nadat in het vorige nummer (Orgelkunst jg XI, Nr. 4, pg 183-184) hulde werd gebracht aan de 10-jarige activiteiten van het Documentatiecentrum voor Orgel te Veurne, werd ons medegedeeld dat dit Centrum voorlopig zijn activiteiten stopzet.

Wij geven toch, zoals gepland, toelichting op de uitgaven die dit centrum realiseerde. Deze eigen uitgaven worden nu met een flinke reductie van de hand gedaan, terwijl ook de overige voorraad afgeprijsd is.

Belangrijke wetenschappelijke en musicologisch-verantwoorde uitgaven werden aangeboden.

1983 : *François Joseph Fétis, Fantaisie symphonique pour orgue et orchestre. Fac-simile van de directiepartituur in manuscript bewaard in de bibliotheek van het Koninklijk Conservatorium te Brussel.*

Deze compositie werd geschreven in 1866 naar aanleiding van de vijftigste verjaardag van de Koninklijke Academie. De eerste uitvoering ging door op 7 mei 1866 in de zaal van het Hertogelijk Paleis onder de leiding van de componist, die bij deze gelegenheid een reusachtig conservatoriumorkest op de been bracht met o.m. vier en veertig violen, zestien altviolen, zestien celli, veertien contrabassen en alle gebruikelijke hout- en koperblaasinstrumenten.

Fétis was zich bewust van de risico's die hij nam met deze totaal nieuwe sonore combinaties. Hij kende nl. de «Grand Traité d'Instrumentation et d'Orchestration moderne» (1844) van Berlioz, waarin gesteld wordt dat het orgel en het orkest als koningen of liever nog als paus en keizer moeten worden behandeld. Hun taak en karakter is voor Berlioz te verschillend om ze te vermengen. Fétis heeft het toch gewaagd. Hij brengt daarmee de symfonische orgelliteratuur op gang en nodigt anderen uit om het tekort aan repertoire voor orgel en symfonisch orkest op te vullen.

Camille Saint-Saëns zal in 1886 zijn merkwaardige derde symfonie componeren voor orkest en orgel. Het orgel in het Hertogelijk Paleis werd in 1861 gebouwd door Merklin-Schütze. Met zijn 54 registers, w.o. een 32' en vier manualen was dit het eerste grote concertorgel in een zaal in het toenmalige Europa, met uitzondering van Engeland*. Jacques Lemmens was de solist. Zijn nota's zijn nog te lezen op de gedrukte partituren die zich in de bibliotheek van Het Brussels Conservatorium bevinden.

De muzikale taal van Fétis is vrij eenvoudig, zeker niet vooruitstrevend en leunt aan bij de melodiebouw en het harmonische palet van Mendelssohn.

In de inleiding staan orkest en orgel tegenover elkaar en skanderen alternerend akkoorden. Het orgel neemt zangerige melodieën van de strijkers over op de grondstemmen 8' en 4', aangevuld met de doublette. Het alterneert loopjes met passagewerk met de violen en versmelt zich met de houtblazers. Het laat de grondstemmen 32' 16' 8' en

* Naar gegevens uit «François Joseph Fétis 1784-1871 et la Vie Musicale de son Temps» Uitgave Kon. Bibliotheek, Brussel, blz 89-91.

4' een rijk sonoor harmonisch palet ontwikkelen. Verder zijn er lyrische ontboezemingen samen met de snaren, afgewisseld met donker gekleurde dialogen.

In het Andante con Variazioni reiken de violen de hand aan de gamba's van het orgel. De fluitsolo maakt pastorale arabesken en nodigt uit tot het laatste deel. «La Chasse», de jachthoorns, de orgelcornet, houtblazers en strijkers creëren hier een kommerloze sfeer. De fac-simile uitgave is zeer verzorgd en uitstekend leesbaar. Het voorwoord is erg summier.

Wanneer krijgt dit werk een nieuwe verklanking ?

François Joseph Fétis, 6 Messes faciles pour l'orgue. Ouvrage composé pour l'Instruction élémentaire des Elèves Organistes du Conservatoire. Fac-simile van de uitgave van Henry Lemoine, oorspronkelijk gepubliceerd in afzonderlijke afleveringen.

Deze orgelmuziek is dus gecomponeerd voor het basisonderricht van de leerlingen orgel van het Koninklijk Conservatorium te Brussel, waarvan Fétis de directeur en Carl Friederich Johann Girschner (1794-1860) de eerste orgelleraar was.

In zijn «Avertissement» gedateerd op 31 december 1840, motiveert Fétis zijn publicatie op basis van het grote tekort aan orgelmuziek, geïnspireerd op gregoriaanse gezangen.

Dorpsorganisten vragen ernaar. Er werd slechte muziek gespeeld, onwaardig aan de eredienst, en niet geschikt voor het orgel. Dansstukken en theatermuziek komen in de plaats van orgelversetten. Opera-overtures dienen als prelude of offertorium.

Het is eenvoudige, goed in het oor liggende muziek, bestemd voor kleine éénklaviersinstrumenten, zonder pedaal. De stijl verwijst naar het verleden. Duidelijke zinsstructuur en klassieke eenvoudige harmonische patronen nodigen uit tot fijnzinnige articulatie.

Fétis beschrijft kleine orgels, hun disposities, de afzonderlijke registers, hun karakteristieken, hun speelwijzen en hun combinaties. Hij is zelf de kleinzoon van een orgelmaker en gaat uit van historische instrumenten.

Zes gregoriaanse missen uit het ordinarium geven het basismateriaal. Zij worden geharmoniseerd en gealterneerd met kleurrijke korte orgelversetten.

De fac-simile druk is zeer verzorgd. Het voorwoord is erg beknopt.

1984 : *Pierre Froidebise : Diptique pour orgue. Uitgave verzorgd door Anne Froidebise.*

Dit jeugdwerk van Pierre Froidebise (1914-1962) werd geschreven op twee en twintig jarige leeftijd, dus in 1936. Op dat ogenblik staat de componist op het kruispunt van de invloeden van E. H. Jacquemin, Tournemire en de Maleingrau, schrijft Anne Froidebise in haar voorwoord.

De «Méditation» en de «Louanges» zijn respectievelijk voorzien van een tekst van Johannes en Lukas.

Het poëtisch openingsstuk heeft nog Franckiaanse invloed ondergaan in de periodebouw, de melodievorming en de harmonie. Toch zijn nieuwere klanken aangekondigd.

De korte «Toccata» is in de Franse symfonische stijl geschreven, stralend passagewerk omrankt modale melodieën en wordt afgewisseld met brede akkoorden.

Het is een jeugdwerk met bijzonder romantische charme.

Deze uitgave, ingeleid en gecorrigeerd door Anne Froidebise aan de hand van nota's en verbeteringen van haar vader, gaat terug op een autografe uitgave van 1936.

Edouard Senny : Volledig Orgelwerk.

Fac-simile van het handschrift.

Uitgave verzorgd door Anne Froidebise.

Edouard Senny (1923-1980) moet een merkwaardig iemand geweest zijn met ruime en veezijdige interessevelden. Het leven van deze Waalse componist werd gekenmerkt door verscheidene invloedssferen. Van in zijn jeugd hield hij van Anton Webern en nam hij intensief deel aan de ontluikende dodecafonische beweging in België. Naderhand keerde hij zich naar de religieuze muziek en bleek zijn constante en diepe verknochtheid aan het Gregoriaans en aan de muziek van Igor Strawinsky.

Hij studeerde o.m. contrapunt bij Pierre Froidebise en was bevriend met Hubert Schoonbroodt, aan wie hij een boeiende toelichting geeft over zijn compositie «Vitrail». Deze gegevens komen uit het voorwoord van A. Froidebise.

De twee koralen zijn mooi verzorgde contrapuntische stukken, geschreven in 1947, in de periode dat Senny contrapunt studeerde bij P. Froidebise. Ze zijn uitgewerkt naar de grote Duitse barokvoorbeelden en refereren naar Bach.

De «*Plain-Chant pour une cathédrale*» (1977) bestaat uit drie korte werken voor trompet en orgel en zijn gebaseerd op drie gregoriaanse melodieën; «*Kyrie*», «*Salve Regina*» en «*Creator alme siderum*». De trompet speelt en omspeelt de melodie. Het orgel zorgt voor soepele begeleiding en beweeglijke lijnen. De adventshymne krijgt met haar drieledig dansend ritme een volkse Noël-klank.

De «*Pastorale de Fête*» (1977) voor trompet en orgel is een drieluik gecomponeerd voor de kersttijd. Het is muziek die gevoed wordt door religieus-volkse inspiratie.

Een pastorale schalmei zorgt voor de inleiding en de verbinding der drie nummers. Zij evocert de innig-zachte en blijde atmosfeer. Een effectrijke «*Noël wallon*» geeft de beide instrumenten de gelegenheid om hartverheffend en optimistisch te musiceren.

De grootse «*Vitrail pour Jeanne d'Arc*» (1979) is een orgelsuite (± 20 minuten) die de grote mijlpalen uit het leven van Jeanne d'Arc evocert. Ze bestaat uit zeven titels, meestal plaatsnamen.

De componist schrijft hierover aan H. Schoonbroodt, dat hij hulde wil brengen aan de heilige, («*Vitrail*» werd geschreven om gecreëerd te worden in Rouen) en eveneens aan de Franse muziek van Messiaen (1ste stuk), de organisten van de 17de en 18de eeuw, het volkslied (3de, 4de en 6de stuk), het middeleeuws weverslied (2de stuk), G. de Machaut (5de stuk), enz.

Deze waardevolle muziek verdient een ruimere bekendheid. Zij is door Anne Froidebise op een interessante wijze ingeleid en gesitueerd. Het is een mooie uitgave. Het beeld van het uitermate verzorgde handschrift verhoogt het leesgenot en brengt ons dicht bij de componist.

Carl Philipp Emanuel Bach, Stücke für Spieluhren e Drehorgeln (Wotq. 193).

Fac-simile van het manuscript, bewaard in de bibliotheek van het Koninklijk Conservatorium te Brussel.

Automatische muziekdozen en mechanisch geproduceerde curiositeiten hebben steeds de componisten en de liefhebbers geboeid. Mozart, Haydn en Beethoven schreven kleine meesterwerken die zij graag aanboden aan hun beschermheren, hun broodheren en hun vrienden. Deze stukken werden op rollen gezet en tot klinken gebracht in uurwerken met ingebouwde miniatuurorgeltjes die aldus via mechanische bediening allerlei fijnzinnige deuntjes weergaven. C. Ph. E. Bach velde er ook wat voor. Naast de fac-simile druk bevat de uitgave tevens een moderne partituur voor praktisch gebruik. Het is de eerste

volledige uitgave van deze verzameling van eenvoudige stukjes voor automatisch orgel en/of voor harp.

1985 : *Adriaan Willaert, Ricercar.*

Willaert (1480-1562) schreef «*Fantasia Ricercari contrapunti a tre voce... appropriati per Cantare e Sonare d'ogni sorte di Stromenti*» die in zijn tijd reeds gewaardeerd werden, gezien er reeds drie uitgaven van verschenen tijdens de 16de eeuw.

Hier ligt een gelegenheidsuitgave voor van één ricercar in modern notenschrift, dit naar aanleiding van een internationale orgelwedstrijd voor amateurs te Roeselare.

Matthias Van den Gheyn, Morceaux Fugués.

Herdruk van de negentiende eeuwse uitgave (Schott).

Matthias Van den Gheyn kan, tijdens de 18de eeuw in onze gewesten, beschouwd worden als de belangrijkste organist, beiaardier en componist. De vier bovenvermelde fugatische werken zijn handig-gecomponeerde orgelwerken met chromatisch vlechtwerk, lichte toets en een zoeken naar expressie. Zij laten barokgetinte wendingen vermengen met een vleugje classicisme.

Zij werden in 1865 uitgegeven door Xavier van Elewyck in samenwerking met J. N. Lemmens.

1986 : *Thomas Babou, Livre d'Orgue.*

Uitgave verzorgd door Hubert Schoonbroodt.

Van de Waalse organist Babou zijn een reeks korte orgelwerken, gedateerd 1709-1710, tot ons gekomen dank zij het Terry Fonds, dat berust in de bibliotheek van het Luikse Conservatorium, onder het nummer 1152.

Het zijn orgelversetten in de Franse stijl, voor liturgisch gebruik. Dit is de eerste volledige uitgave van het werk van de Luikse meester.

Herman Roelstraete; Zes Inventies.

Uitgave verzorgd door Robert Deleersnijder.

Herdruk in nieuwe gravure, van de oorspronkelijk handgeschreven uitgave.

De begaafde westvlaamse componist Herman Roelstraete (1925-1985) stond als organist, dirigent en directeur van de Stedelijke Muziekacademie te Izegem, midden de muziek-pedagogische noden. Aldus componeerde hij naast een solfège-methode o.m. de voormelde inventies. Deze werkjes bieden interessant studiemateriaal voor klavier (piano, clavecimbel, orgel). Ze zijn geschikt als voorbereidend materiaal op de Inventionen van Bach.

Kristiaan Van Ingelgem; Te Lucis ante Terminum.

Van Ingelgem kreeg zijn vorming aan het Lemmensinstituut. Hij behaalde er de Lemmens-Tinelprijs in 1969. In 1972 bekam hij te Maastricht het solodiploma orgel. Hij geniet algemene achting als organist en improvisator.

De voorliggende composities is het eerste deel van een drieluik over Gregoriaanse melodieën uit de kersttijd. Het is geschreven in een gematigd moderne toonspraak en klinkt zeer sfeervol.

Robert Steyaert; Eb en Vloed.

De componist Robert Steyaert is geboren te Brussel in 1919. Na studies bij Eduardo Del Pueyo (piano), Jean Abstil en Oscar Espla (theorie en compositie) maakte hij een benijdenswaardige carrière als pianist in België en buitenland.

Hij was vanaf 1954 tot 1984 professor piano aan het Koninklijk Conservatorium van Brussel en buitengewoon professor aan de Muziek-kapel Koningin Elisabeth. In 1972 was hij jurylid van de Internationale Wedstrijd Koningin Elisabeth voor piano.

Hij componeerde een strijkkwartet, een suite voor clavecimbel, liederen, diverse pianowerken, de orgelcycli «Ode aan de Westhoek», «Hommage aan Paul Delvaux» en andere grote werken.

Vanuit een lange hoge fis dwarrelt een guirlande neer. De kabbelende beweging groeit uit tot op- en neergaande golven die op deinende klagtonen uitgerold worden. Later komen uit de diepte drie dreigende basnoten opzetten. Voortgestuwd met steeds grotere kracht, met contrastrijke lijnen en kleuren en diepe ruige basklanken zwelt het orgel aan tot schuimrijke golfkammen die omkantelen om terug in de zware zeemassa opgenomen te worden.

Dit sterk aansprekende orgelwerk is bedoeld voor een groot instrument. Op basis van de dynamische schakeringen kan de organist de kleurencombinaties zelf, naar eigen inventie samenstellen.

Het is een virtuoos beeld- en klankrijk stuk met stralend passagewerk en rijke akkoorden.

1987 : *Herman Roelstraete, Twee Psalmen.*

Uitgave verzorgd door Robert Deleersnijder.

De twee orgelwerken zijn het muzikale afscheid geworden van Herman Roelstraete. Zij zijn bedoeld om samen te gaan met de koorzettingen van psalmen 65 en 80.

Het zijn eenvoudige composities, getuigend van vakmanschap.

Johan Joachim Agrell, Sonata Prima per il cembalo solo, Op. 2.1

Uitgave verzorgd door Heddo Heide.

Deze componist is geboren in 1701 te Loth, Ostergotland in Zweden en overleden in 1765 te Nürnberg.

Hij kreeg zijn opleiding in Linköping en Upssala. Nadat hij mogelijks in de leer was geweest bij Johann Helmich Roman, de meest befaamde Zweedse componist uit de 18de eeuw, vertrekt hij naar Duitsland, Engeland, Frankrijk en Italië. Hij is een bekend componist en dirigent.

De voorliggende sonate is de eerste van een verzameling van zes sonaten voor clavecimbel op. 2 (1748), opgedragen aan de troonopvolger en latere koning van Zweden, Adolf Hendrik, hertog van Holstein-Gottorp.

Het is verfijnde aristocratische muziek die kan gesitueerd worden in de stijl van Bachs zonen.

Deze verzorgde uitgave, gebaseerd op een copie van de eerste druk uit 1748, bewaard in de bibliotheek van het Koninklijk Conservatorium van Brussel is omgezet in modern notenbeeld.

De voormelde toelichting is gebaseerd op gegevens uit de inleiding van Heddo Heide. Het werk kan uitgevoerd worden op diverse klavierinstrumenten en klinkt mooi op onze historische orgels uit de 18de eeuw.

1988 : *Dom Paul Benoit; Triptique sur l'hymne de Noël.*

De voorliggende compositie van de voormalige organist van de Benediktijnerabdij van Clairvaux, is een onuitgegeven werk gebaseerd op de Gregoriaanse kersthymne.

In het spoor van Charles Tournemire en in de stijl verwant met Louis Vierne, schrijft hij voor het symfonisch orgel, en voor liturgisch gebruik.

Ter verder informatie en volledigheidshalve vermeld ik nog de lijst van niet minder dan vijftien grommofoonplaten, cassettes en compact-Discs, door het Documentatiecentrum in eigen beheer uitgegeven.

- DOC 1 LP : *Orgelwerken van Abraham Van den Kerckhoven
Kamiel D'Hooghe op de historische orgels te Stalville
en te Impde (m.m.v. L. Devos)*
- DOC 2 dubbel-LP : *Manualiter orgelwerk van D. Buxtehude
Kamiel D'Hooghe op het orgel van de Sint-Trudo abdij
te Male*
- DOC 3 LP : *Robert Steyaert, Ode aan de Westhoek
Kamiel D'Hooghe op het orgel van de Ste-Walburga-
kerk te Veurne*
- DOC 4 LP : *Het historisch Van Peteghem-orgel te Haringe
Kamiel D'Hooghe*
- DOC 5 LP : *Het historisch Van Peteghem-orgel te Vlaardingen
Kamiel D'Hooghe en Aad Zoutendijk*
- DOC 6 LP : *Edouard Senny, Orgelwerk
Anne Froidebise op het orgel te Esch-sur-Alzette
(m.m.v. G. Hamers, trompet)*
- DOC 7 LP : *Galante Orgelmuziek uit de Nederlanden
Robert Deleersnyder op het historisch Van Peteghem-
orgel in het voormalig Sint-Jansgasthuis te Veurne*
- DOC 8 LP : *Oude Kerstmuziek
Anne Froidebise op het orgel te Bolland*
- DOC 9 dubbel-LP : *Edouard Senny, Cantate «Jésus»*
- DOC 10 LP : *Zuidduitse orgelmuziek
Robert Deleersnyder op het historisch Van Houtte-
orgel te Booitshoeke*
- DOC 11 LP : *Kristiaan Van Ingelgem improviseert
op het Ducroquet-orgel van de Kathedraal te Doornik,
en op een positief van de «Artisans Facteurs d'orgues
et clavecins de Tournai, s.c.»*
- DOC 12 MC : *Ave Maris Stella
Robert Deleersnyder op het historisch Van Belle-orgel
te West-Cappel (m.m.v. Scola Gregoriana Brugge,
o.l.v. R. Deruwe)*
- DOC 13 : *Orgelwerk van J. Jongen (in voorbereiding)*
- DOC 14 MC en DOC 14 CD : *C. P. E. Bach, Stücke für Spieluhren &
Drehorgeln
Kristiaan Van Ingelgem op het Van Peteghem-orgel
te Haringe*
- DOC 15 MC : *Puer nobis nascitur
Robert Deleersnyder op het positief van de «Artisans
Facteurs d'Orgues et Clavecins de Tournai, s.c.»
(m.m.v. In dulci júbilo Sint-Niklaas o.l.v. J. Van Lande-
ghem)*

Ter bespreking

CHRIS DUBOIS : KORAALFANTASIE EN THEMA FUGATUM voor groot orgel over het geestelijk lied : «Zingt Jubilate».

Ed. Musica Flandrorum, 8560 Vichte.

Deze verdienstelijke uitgeverij concentreerde zich in het verleden uitsluitend op de publikatie van veelsoortig, veelzijdig en talentvol werk van Herman Roelstraete.

Na zijn overlijden in 1985 wordt de deur blijkbaar geopend voor andere componisten.

Aldus ligt bovenvermelde compositie van Chris Dubois voor «in dankbare herinnering aan mijn meester Flor Baron Peeters opgedragen».

In het «Ten geleide» wordt gesteld dat het voorbeeld van de koraalfantasieën van Max Reger inspirerend werkte.

De vele verdubbelingen in de breed grijpende akkoorden, alsook de contrapuntisch geladen episode in E-groot bevestigen dit.

Het harmonisch klankidoom met zijn gealtereerde harmonieën, de uitwerking van de fuga en de gepunteerde en gesyncopeerde ritmen zijn schatplichtig aan Flor Peeters. De voorliggende compositie is groots opgezet met een drieledig fantasia, die uitmondt in een hymne, canonisch uitgewerkt tussen bas en sopraan.

Een rustig, ritmisch wat monotoon aandoend middendeel, met cantus firmus in de tenor, met omrankende achtste-noten-beweging in de bovenstem en kwartnoten in het pedaal, scheidt de beide hoekdelen. Het thema fugatum is vlot geschreven en groeit naar een breed open gesmeerd slotdeel.

Alhoewel geen enkel stijlconcept a priori minder goed is, valt de zeer traditionele schrijfwijze op. De hoekdelen hebben een pronkerige allure die briljant overkomt. Deze compositie lijkt wel op een overigens geslaagde improvisatie.

Hebben onze organisten geen nood om nieuwe muziek van de laatste decennia te analyseren en te bestuderen? Dienen wij rond de kerktoeren te blijven dwalen zonder perspectief op wat rond ons gebeurt?

Overigens is Dubois' compositie effectrijk en zal het goed doen, vooral op elektrische orgels, dit omwille van de vele verdubbelingen in de symfonische hoekdelen.

K. D.

PLAATBESPREKING

We ontvingen een album met 2 LP's, getiteld «Autour des orgues de Douai» (het betreft de oude stad Dowai, in Frans-Vlaanderen). Het loont de moeite het zeer gevarieerde programma hier weer te geven, vergezeld van enige commentaar.

Kant 1.

* orgel in de O.-L.-Vrouwkerk (fa. Mühleisen/Strasbourg, 1981); het vroegere orgel was verwoest in 1944. Marc Carlier bespeelt dit orgel waarvan hij de titularis is, samen met zijn oud-leraar Jean-Philippe Mesnier, in een Adagio für die Flötenuhr (1799) van L. van Beethoven. Hij speelt verder nog werk van Bach (koraal BWV 688 en Prel. & fuga BWV 550).

* huisorgel van J.-Ph. Mesnier (Gebr. Coge/Tourcoing, 1983); de bezitter van dit orgel speelt de partita van G. Böhm «Ach wie nichtig».

Kant 2.

* orgel in het St.-Jansinstituut (J. Pascal/Rijsel, 1965) J.-Ph. Mesnier speelt 5 Magnificat-versetten van Pachelbel. Hierna begint het interessant te worden.

* De St.-Jacobskerk bezit twee orgels van P. Schyven, een koororgel uit 1874 en een groot 3-klaviersorgel uit 1880; dit laatste werd echter jammerlijk geplunderd tijdens W.O. I (alle tinnen pijpen uit Gr. Org. en Pos. werden geroofd). In 1921 werden ze vervangen door zinken pijpen, maar thans wil men het orgel naar zijn vorige toestand reconstrueren: de opbrengst van de dubbel-LP die we hier bespreken moet daartoe bijdragen. J.-Ph. Mesnier speelt op dit orgel twee werken van A. Maily (Toccaten en Prélude funèbre) en twee van E. Gigout (Minuetto en Toccaten).

Kant 3.

De St.-Pieterskerk (de collegiale van Douai) bezit twee merkwaardige orgels:

- een koororgel van Merklin uit 1856;
- van het orgel dat in 1792 gekocht werd uit de abdij van Anchin rest alleen het superbe buffet: alle pijpwerk (18de-eeuws) werd eveneens geplunderd in oktober 1918. In dit buffet werd in 1922 een groot orgel geplaatst dat het huis Mutin-Cavaillé-Coll nog in voorraad had staan (een orgel uit 1914 voor het conservatorium te St.-Petersburg, dat wegens de Russische Revolutie niet ter plaatse geraakt was). Na beschadigingen in W.O. II werd het gerestaureerd in 1954-57. Thans is opnieuw een herstelcampagne in verschillende fasen aan gang (op de opname is te horen dat die nog niet voltooid is).

Het groot orgel wordt bespeeld door J.-Ph. Mesnier, titularis, die als orgelleraar aan het conservatorium te Douai zowat de hoofdrol speelt in heel dit initiatief. Hij speelt werk van:

- Fétis: Kyrie uit de derde mis; interessant aan deze opname is dat de door Fétis voorziene vokale gedeelten uitgevoerd worden door een mannenkoor, begeleid op het koororgel door de titularis van dit orgel, Michel Verstraete.
- Vierne: Carillon de Westminster.
- Dupré: Inventionen (3 & 11), 6° Antienne (op Lumen ad revelationem), alsook een Ave Maria (op voortreffelijke wijze gezongen door Mesniers echtgenote).

Kant 4.

Joseph Rheinberger: Concerto in F voor strukers, 3 hoorns en orgel; door het Jeune Orchestre Symphonique (o.l.v. H. Vachey, directeur conservatorium) en J.-Ph. Mesnier (St.-Pieterskerk).

Dit weing of nooit gehoorde concerto is een admirabel werk, zeer melodius (veel reminiscenties aan Brahms) en vakkundig geschreven. Alleen al dit concerto is de aanschaf van de dubbel-LP waard. De uitvoering is niet feilloos, maar het is toch een hele prestatie om een jeugdorkest en een imposante verafgelegen orgelpartij in evenwicht te houden.

Als document kunnen we deze plaat aanbevelen; de technische kwaliteit ligt binnen het aanvaardbare; de opbrengst moet dienen voor restauraties.

De hoes is versierd met een voor de gelegenheid geschilderd merkwaardig visionair werk van Cl. Génisson (kunstenaar vermeld in de BENEZIT!).

Prijs: 140 FF, alles inbegrepen.

Adres: Association Douaisienne des Amis des Orgues
7, Square Bréguet — F-59500 Douai

P. R.

Mededelingen

Uit het Belgisch muziekleven...

Rond 1896 maakte Joseph Jongen (1873-1953) een bewerking voor orgel van de prelude uit het oratorium «Franciscus» van Edgard Tinel (1854-1912).

De vzw TINELMUSEUM te Sinaai bezit in haar archief twee brieven van J. Jongen aan E. Tinel die handelen over die transcriptie.

De eerste brief dateert van 10 maart 1896 en is verstuurd vanuit Luik. Hij is, zoals ook de tweede, geschreven in het Frans. Jongen reageert op een brief van Tinel, waarin Tinel de transcriptie een goede kritiek had gegeven. Jongen bedankt Tinel en is verheugd dat de bewerking Tinel behaagt. Hij vraagt verder of Tinel, indien de bewerking zou uitgegeven worden, de opdracht ervan zou willen aanvaarden. (Nvdr. : dit is bij de uitgave niet gebeurd). Jongen schrijft dat dit hem geluk zou brengen in de toekomst. Dan volgen de gewone beleefdheidsformules. In een naschrift hoopt Jongen binnen enkele dagen aan Tinel een Quatuor te kunnen zenden ; het is met dat Quatuor dat hij in 1894 een eerste prijs van de Koninklijke Academie had behaald. De tweede brief is eveneens verstuurd vanuit Luik en is gedateerd 5 april 1898, dus vier jaar later. Hierin schrijft Jongen over de drukproeven van zijn bewerking, die Tinel hem toegestuurd heeft. Hij is zeer gelukkig dat het werk uitgegeven wordt, en vraagt nogmaals aan Tinel om de opdracht te aanvaarden : «Oserais-je vous demander, de bien vouloir compléter ma grande satisfaction artistique en acceptant la dédicace de ce morceau ; elle est inscrite en toutes lettres au haut de la 1ère page, faites moi le plaisir de ne pas l'effacer ? C'est convenu. Autre chose». Jongen vraagt verder of het niet goed zou zijn te vermelden dat hij organist is aan de «Eglise primaire de St.-Jacques à Liège» (Nvdr. : ook dit is niet gebeurd, er staat enkel 'organist'). Hij laat echter wel de beslissing bij Tinel. Verder volgen correcties van de drukproeven, en de geijkte beleefdheidsformules op het einde.

(Bron : Tinelkrant, jg. 2, nr. 1, mei 1988).

Derde concertseizoen jong orgeltalent Tongerlo 1989

De Kempense Kultuurkring vzw abdij Tongerlo neemt voor de derde maal het initiatief jong orgeltalent in de gelegenheid te stellen om voor een geïnteresseerd publiek te concerner op het grote Klaisorgel van de Norbertijnerabdij van Westerlo-Tongerlo. De geplande datums voor 1989 zijn 7 en 21 mei telkens te 15u.30 terwijl Luc Ponet uit Vliermaal het slotconcert zal verzorgen op 4 juni.

Jonge organisten mogen zich aanmelden om een recital te geven op een van de voormelde data. Desgevallend mag ook een tweede musicus zijn medewerking verlenen. De kandidaten moeten Belg zijn en moeten houder zijn van een Eerste Prijs.

De kandidaatstellingen moeten begeleid worden van een curriculum vitae, een aanbeveling van de orgelleraar en een programmavoorstel en dienen gestuurd te worden aan de Kempense Kultuurkring t.a.v. Pater H. Kerstens, Norbertijnerabdij van Tongerlo, abdijsstraat 40, 3180 Westerlo.

Op dit adres kunnen ook verdere inlichtingen bekomen worden.

Nederlandse Orgelkunst in de romantiek - 22 april 1989

Jan Raas geeft op 22 april 1989 te Oirschot in de Sint-Pieterskerk een tweede workshop, gewijd aan de Nederlandse Orgelkunst in de Romantiek.

Deze activiteit is bedoeld voor vakstudenten en gevorderde amateurs-organisten.

Er wordt werk behandeld van J.B. Buys, G.W. Derx, J.A. van Eyken, M.H. van 't Kruijs, S. de Lange (jr) en J.B. Litzau.

Inlichtingen en aanmelding bij het Noordbrabants Genootschap, Postbus 1104, 5200 BD 's Hertogenbosch. NI.

Deventer - Albert Schweitzerfestival 1989

Een compositie van 8 tot 12 minuten wordt gevraagd en dient uiterlijk ingezonden te worden op 15 maart e.k.

De bekroonde compositie behoort tot de verplichte werken tijdens de finale van het interpretatieconcours. Aldus dienen de componisten rekening te houden met de mogelijkheden van het Holtgräveorgel. De Internationale Interpretatieconcours 1989 wordt door de Stichting Int. Albert Schweitzer Orgelfestival voor de negende maal georganiseerd en gaat door van 26 tot 30 juni in de Grote of Lebuinuskkerk te Deventer.

Het programma bestaat uit werk van J.S. Bach en J. Alain, aangevuld met het nieuw gecomponeerd en bekroond verplicht werk.

De jury bestaat uit X. Darasse, W. Baumgratz en E. Kooiman. De prijzen bedragen respectievelijk 3.000, 2.000 en 1.000 Gld. De inschrijvingen moeten tegen 1 mei binnen zijn.

Inlichtingen : Stichting Int. A. Schweitzer Orgelfestival, postbus 744, 7400 AS Deventer, Holland.

12de Orgelcursus te Eupen

Van 23 tot 29 juli 1989 vindt te Eupen een orgelacademie plaats onder de auspiciën van de «Verwaltung der Deutschsprachigen Gemeinschaft Belgiens» en van de Dienst Culturele zaken van de provincie Luik. Docenten zijn Hans-Georg Reinertz, Eupen (orgelwerken van Titelouze, Bovvin, Marchand en Dandrieu) en Hermann J. Busch (Franse orgelwerken van de 19de eeuw; Boellmann, Guilmant, Salomé en Franck).

Verdere inlichtingen : «Musica Viva Eupen», Hostert 16, 4700 Eupen.

Festival van Vlaanderen - Brugge 1989

Van 29 juli tot 11 augustus 1989 zijn de 26ste internationale muziekdagen van het festival van Brugge gewijd aan het clavecimbel, het clavichord en oude muziek.

Gedurende de eerste week van de veertiendaagse gaat de clavecimbelconcours door. Tevens is er een uitgebreide clavecimbeltoonstelling en zijn er lezingen en concerten.

De tweede week biedt een programma met talrijke vocale en instrumentale concerten van oude muziek.

De 10de internationale orgelconcours van 1990 wordt aangekondigd. Inlichtingen : Dienst voor Toerisme, burg 11, 8000 Brugge. Tel. : 050/44.80.80.

Internationaal orgelconcours Groningen Oost-Friesland

De vereniging voor Orgel- en Muziekcultuur in Groningen en Oost-Friesland organiseert in het kader van het Dollard Festival van 12 tot 18 augustus een internationaal orgelconcours.

Het programma betreft : Toccata in F en «Nun freut euch, lieben Christen» van D. Buxtehude. «Jesus-Christ unser Heiland» en Magnificat VI Toni van H. Scheidemann, Preludium in g van V. Lübeck, Preludium en fuga in e en Triosonate in c en G van J.S. Bach. Verder wordt gevraagd : twee bewerkingen over «Vater unser im Himmelreich», uit de 17de-19de eeuw, een vrij werk van Lübeck, Buxtehude, Bruhns of Böhm en een werk na 1750.

Jury : M. Haselböck, Guy Bovet, Ulrich Bremsteller, Michel Chapuis en Klaas Bolt.

Prijzen : 8000 DM, 4000 DM en 2000 DM.

Inlichtingen : Secretariaat van het Dollard Festival : Geert Drenthen. Bentismaheerd 216, 9736 EM Groningen NL.

5de Europees orgelconcours, Beauvais

Als hommage aan Charles Tournemire (1870-1939) en Pierre Cochereau (1924-1984) en naar aanleiding van de tiende verjaardag van de inhuldiging door Cochereau, van het nieuwe orgel aldaar, wordt van 11 tot 24 september een improvisatie- en interpretatie-concours georganiseerd.

In de schiftingsproef vermeldt het programma werk van Bruhns en Dupré. In de finale wordt een improvisatie gevraagd en werk van L.N. Clérambault, Bach, Franck, Tournemire en Dupré.

Inlichtingen : Brigitte de Leersnyder, 70 Rue de Rivoli, 75004 Paris, Fr.

15de Internationaal orgelacademie Saint-Donat

Van 10 tot 26 juli geeft Marie-Claire Alain cursus in deze academie. Het thema dat zij er behandelt is «Bach en zijn tijd». Werken van Bruhns, Böhm en Bach staan op het programma.

Inlichtingen : Academie Int. d'Orgue, 26260 Saint-Donat, Fr.

3de Internationale zomercursus voor orgel, Mechelen

Kamiel d'Hooghe, Chris Dubois zijn de orgeldocenten, Raymond Schroyens, Joz Swinnen en Guido Peeters geven lezingen.

Deze derde zomercursus, gewijd aan de Orgelkunst van Flor Peeters gaat door in de Sint-Romboutskathedraal te Mechelen en concentreert zich op de 18 korallen BWV 651-668 van J.S. Bach, het orgel-oeuvre van C. Franck en van Flor Peeters.

De cursus is gratis toegankelijk en wordt georganiseerd door het Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Administratie voor Onderwijs en Permanente Vorming, Int. Samenwerking, Kunstlaan 43, 1040 Brussel. Tel. 02-513.74.64; toestel 353, dhr Van Thielen.

2de Internationale orgelweek Vlaardingen 1989

Rond het merkwaardige Van Peteghemorgel van de Grote Kerk te Vlaardingen, zal van 7 tot 12 augustus 1989 een internationale orgelweek georganiseerd worden.

Concerten, cursussen, lezingen, een tentoonstelling en een excursie zijn gepland.

Kamiel d'Hooghe speelt het openingsconcert met werk van J.S. Bach en zonen.

Casper Honders spreekt dinsdagavond over «J.S. Bach en het Kerklid.»

Jan Raas geeft woensdagavond een orgelrecital gewijd aan het orgelkoraal door de eeuwen heen.

Jean Boyer geeft op donderdag een lezing over de Franse orgelmuziek.

Verder is er op die dag een lunch-pauzeconcert door Aad Zoutendijk en een excursie naar belangrijke historische orgels.

Vrijdagavond verzorgt Jean Boyer het slotrecital met werk vanaf de Grigny tot Boely.

Kamiel d'Hooghe zal dagelijks vanaf 9 tot 12 u. orgelcursus geven. Het programma omvat de kleine «orgelmis» en Fantasia in c-klein van J.S. Bach, een sonate van C.Ph.E. Bach, Franse orgelmuziek e.a. literatuur passend bij het Van Peteghemorgel.

Zaterdagmiddag plaatsen de cursisten de fermata op het orgelgebeuren te Vlaardingen door zelf in te staan voor een afsluitend orgelconcert.

Inlichtingen op het secretariaat : Dhr Jan Terwan, Coornhertstr. 26, 3132 GJ Vlaardingen NL.

Orgelsonate van Edgard Tinel

Frank Agsteribbe wijdde een studie over Edgar Tinel in het algemeen en zijn orgelsonate in sol-klein opus 29 in het bijzonder, als eindwerk van de cursus «Belgische Muziek» aan het Koninklijk Vlaams Muziekconservatorium van Antwerpen.

Het boekje telt 41 bladzijden en is te verkrijgen aan de prijs van 200 BF. bij Vox Organi, Krijgslaan 149, 9000 Gent - (rek. nr. 035-0998280-94).

Agenda

M A A R T

za 4 15u Hasselt, St.-Quintinuskathedraal, Wilfried Promnitz, DDR

vr 10 20u Brussel, Karmelietenkerk, Benoit Mernier, Werken van O. Messiaen

A P R I L

za 1 15u Hasselt, St.-Quintinuskathedraal, Bernard Haas, BRD

ma 10 20u Brussel, Karmelietenkerk, Joris Verdin, Werken van O. Messiaen

M E I

do 4 20u Roeselare, O.L. Vrouwekerk, concert door de juryleden van de int. orgelconcours A. Willaert; K. d'Hooghe, J. Jongepier, R. Meyer en E. Hallein

za 6 15u Hasselt, St.-Quintinuskathedraal, Kristiaan van Ingelgem

zo 7 15u Zele, St.-Ludgeruskerk, K. d'Hooghe (org. LOK)

woe 10 20u Brussel, Karmelietenkerk, Almuth Rossler, BRD werken van O. Messiaen

zo 21 18u Watervliet, Luk Bastiaens

vr 26 20u Vrasene, inhuldiging nieuw orgel, Kamiel d'Hooghe

J U N I

za 3 15u Hasselt, St.-Quintinuskathedraal, Jan Raas, NL

zo 11 18u Watervliet, Frans van Raad, NL

Orgeltijdschriften

ARS ORGANI, Zeitschrift für das Orgelwesen, herausgegeben von der Gesellschaft der Orgelfreunde e.V.

36. Jg. Nr. 4 — dec. 1988; G. Lade : *Gespräch mit O. Messiaen*; P. Brusius : *Choralbearbeitungen im 19. Jh.*

CELESTA, Tijdschrift voor muziekinstrumentenbouw. Uitg. van de vzw Centrum voor Muziekinstrumenten bouw i.s.m. het Instrumentenmuseum, Brussel.

2de Jg. Nr. 4 — oktober 1988; J. Boon : *L'Organo Italiano*; J. Van Mol & D. Boulanger : *Stemmen tussen techniek en muziek*; J. Lambrechts-Douillez : *Clavecimbelbouw te Antwerpen in de 18de eeuw.*

THE DIAPASON, An International Monthly Devoted to the Organ, the Harpsichord and Church Music.

79. Jg. — 946 — Nr. 9 — Sept. 1988; B.A. Howard : *Original music for trumpet and Organ*

79. Jg. — 947 — Nr. 10 — Okt. 1988; P. Janson : *The 18th Century Choral Preludes with Solo Wind Instruments.*

79. Jg. — 949 — Nr. 10 — Okt. 1988; D. Palmer : *O. Messiaen*; J. Fishell : *Old Symbols — New Language; an examination on O. Messiaen's Meditations sur le Mystère de la Sainte Trinité*; T.J. Tikker : *The Organs of O. Messiaen*

GREGORIUSBLAD, Tijdschrift ter Bevordering van Liturgische Muziek. Uitgave van de Ned. St.-Gregoriusvereniging

112de Jg. — Nr. 3 — sept. 1988; A. Vernooy : *Nieuwe methodieken in het gregoriaans*; F. Jespers : *Onze liturgische muziek in cultuurhistorisch perspectief (III) : de koorzang*; R. Bot : *Gesprek met B. Bartelink*

L'ORGANISTE, Organe de l'Union Walonne des Organistes

20ste Jg. — Nr. 80 — dec. 1988; J.P. Felix : *Le grand orgue Walcker de la Collégiale St.-Ursmer Binche*; P.I. Franssen : *Mon oncle Egide Keller, facteur d'orgues*

ORGANIST EN EREDIENST, Maandblad van de Gereformeerde Organistenvereniging

Nr. 11 — dec. 1988; R. Verwer : *O. Messiaen 80 jaar*

Nr. 1 — jan. 1989; W. Kloppenburg : *Het kerkgebouw; huis van God*

Nr. 2 — februari 1989; B. Wisgerhof : *Orgelmuziek voor Pasen*

HET ORGEL, Uitgave van de Nederlandse Organistenvereniging

84ste Jg. — Nr. 12 — dec. 1988; H.J. Busch : *Het orgel van de Dom te Merseburg en de orgelwerken van F. Liszt*; B. Schuurman : *De viering van Advent en Kerstmis*; J. Jongepier : *Een nieuw Engels orgel in Den Haag*

85ste Jg. — Nr. 1 — jan 1989; H.J. Busch : *Het orgel van de Dom te Merseburg en de orgelwerken van F. Liszt*; J. Jongepier : *Drie nieuwe orgels van de Gbrs Vermeulen te Weert*

Nr. 2 — feb. 1989; K. Beckmann : *Tekstkritische Opmerkingen bij Buxtehude's Preludium in d-klein, BWV 140*; J. Jongepier : *Het orgel in de St.-Lambertuskerk, Kerkrade, en in de R.K. parochiekerk te Leende*

— Verantwoordelijke uitgever : Kamiel D'Hooghe

— Voor de inhoud van de ondertekende artikels zijn alleen de auteurs
verantwoordelijk

— Drukkerij Van Geertruyen — Asse